

Tarımda Üretici Örgütlenmesi Grubu Çalışma Belgesi

İÇİNDEKİLER

TABLO DİZİNİ.....	3
ŞEKİL DİZİNİ.....	3
KISALTMALAR.....	4
1. GİRİŞ.....	5
2. MEVCUT DURUM.....	7
2.1. Tarıma hizmet sunan kamu kuruluşları.....	7
2.2. Tarıma hizmet sunan mesleki amaçlı sivil toplum kuruluşları.....	7
2.2.1. Teknik hizmetlerde mesleki ve sosyal amaçlı kuruluşlar.....	7
2.2.2. Tarımsal sanayi mesleki kuruluşları.....	7
2.2.3. Gönüllü kuruluşlar.....	8
2.3. Üretici örgütleri.....	8
2.3.1. Mesleki amaçlılar	8
2.3.2. Ekonomik/sosyal amaçlılar.....	9
2.3.2.1. Kooperatifler.....	9
2.3.2.2. İslah amaçlı yetiştirici birlikleri.....	13
2.3.2.3. Hal yasası'na göre işlem gören üretici örgütleri.....	13
2.3.2.4. Üretici birlikleri.....	13
2.3.2.5. Sulama birlikleri.....	14
3. SORUNLAR	21
3.1. Mevzuat sorunları.....	23
3.2. Yönetim sorunları.....	23
3.3. Denetim sorunları.....	24
3.4. Finansman ve sermaye sorunları.....	24
3.5. Yapılanma ve iş birliği sorunları.....	24
3.6. Pazarlama ve katma değer oluşturma sorunları.....	26
3.7. Eğitim ve araştırma sorunları.....	26
3.8. İmaj - Farkındalık sorunları.....	27
3.9. Üretici örgütleri tüzel kişiliklerinin özel sorunları.....	28
3.10. Görüşü bildir ve il tarım ve orman müdürlüklerinde yapılan hazırlık toplantılarında üretici örgütlenmesi ile ilgili iletilen sorunlar.....	30
4. HEDEFLER VE STRATEJİ.....	30
4.1. Hedefler.....	30
4.2. Strateji.....	35
5. DEĞERLENDİRME.....	42

TABLO DİZİNİ

Tablo 1. Türkiye’de tarımsal amaçlı kooperatiflerin bakanlıklara ve kanunlara göre dağılımı.....	10
Tablo 2. Tarım ve orman bakanlığı bünyesindeki tarımsal kooperatiflerin dikey yapılanması ve sayısal dağılımı.....	10
Tablo 3. Tarım sektöründe örgütlenme.....	15
Tablo 4. Bakanlıklara göre tarımsal örgütlerin dağılımı.....	17
Tablo 5. Ortak tarım ve ortak balıkçılık politikaları.....	21
Tablo 6. Ülkemizde et ve süt üreten üretici örgütleri.....	22

ŞEKİL DİZİNİ

Şekil 1. AB’de üretici örgütlenmesi.....	19
Şekil 2. Üretici örgütleri Üzerinden Destekleme Modeli.....	40
Şekil 3. Tarımda değer zinciri.....	43
Şekil 4. Küçük işletmelerin örgütleri aracılığıyla pazarda güçlenmesi.....	43

KISALTMALAR

AB:	Avrupa Birliği
ALBİYOBİR:	Alternatif Enerji ve Biyodizel Üreticileri Birliği
ANTBİRLİK:	Antalya Pamuk ve Narenciye Satış Kooperatifleri Birliği
AR-GE:	Araştırma ve Geliştirme
BM:	Birleşmiş Milletler
COGECA:	Avrupa Birliği Tarım Kooperatifleri Genel Komitesi
COPA:	Avrupa Birliği Tarımsal Mesleki Organizasyonlar Komitesi
ÇUKOBİRLİ:	Çukurova Pamuk Tarım Satış Kooperatifleri Birliği
FAO:	Gıda ve Tarım Örgütü
FİSKOBİRLİK:	Fındık Tarım Satış Kooperatifleri Birliğini
GÜLBİRLİK:	Gül - Gülyağı ve Yağlı Tohumlar Tarım Satış Kooperatifleri Birliği
GÜNEYDOĞUBİRLİK:	Güneydoğu Tarım Satış Kooperatifleri Birliği
HAYKOOP:	Türkiye Hayvancılık Kooperatifleri
ICA:	Uluslararası Kooperatifler Birliği
ICFO:	Dünya Balıkçılık Kooperatifleri Örgütü
KARADENİZBİRLİK:	Karadeniz Yağlı Tohumlar Tarım Satış Kooperatifleri Birliği
KAYISIBİRLİK:	Kayısı Tarım Satış Kooperatifleri Birliği
KOZABİRLİK:	Koza Tarım Satış Kooperatifleri Birliği
KÖYKOOP:	Köy Kalkınma ve Diğer Tarımsal Amaçlı Kooperatif Birlikleri
MARMARABİRLİK:	Marmara Zeytin Tarım Satış Kooperatifleri Birliği
MYO:	Meslek Yüksek Okulu
ORKOOP:	Türkiye Ormancılık Kooperatifleri Merkez Birliği
PANKOBİRLİK:	Pancar Ekicileri Kooperatifleri Birliği
TARİŞ:	Tarım Satış Kooperatifleri Birliği
TASKOBİRLİK:	Üzüm ve Mamulleri Tarım Satış Kooperatifleri Birliği
TEDAŞ:	Türkiye Elektrik Dağıtım Anonim Şirketi
TİFTİKBİRLİK:	Tiftik ve Yapağı Tarım Satış Kooperatifleri Birliği
TKK:	Tarım Kredi Kooperatifleri
TRAKYABİRLİK:	Trakya Yağlı Tohumlar Tarım Satış Kooperatifleri
TSKB:	Tarım Satış Kooperatifler Birliği
TÜRKVET:	Hayvan Kayıt Sistemi

1. GİRİŞ

Örgütlenme, insanoğlunun varoluşundan bu yana hayatta kalmak için verdiği mücadelenin en önemli yollarından biri olarak kabul edilebilir. İnsanın varlığını sürdürmesinde ve medeniyete geçişte örgütlenmenin büyük payı bulunmaktadır. Başlangıçta hayatta kalmak için tek başına üstesinden gelemedikleri işleri yapabilmek amacıyla bir araya gelmişlerdir. Medeniyetle birlikte ve sonrasında kalkınma sürecinde toplumlar değişen ve zorlaşan yaşama koşullarını iyileştirebilmek ve ekonomik güçlüklerle karşı koyabilmek için yine iş birliği içine girmişler ve ortak eylemlerde bulunabilecekleri örgütler kurmuşlardır. Günümüzde ise serbest piyasa şartlarının ağır rekabet koşullarına karşı güçlü olabilmek amacıyla bireyler arasında yine örgütlenmeye ihtiyaç duyulmaktadır. Dünya genelinde özellikle kooperatif işletmeler, ekonomik ve toplumsal kalkınmanın gerçekleştirilmesine önemli katkılarda bulunmaktadır. Kırsal kalkınmanın tüm toplum kesimlerini ve sektörlerini kapsayan bir biçimde gerçekleşmesi, istihdamın arttırılması, yoksulluğun azaltılması, girişimciliğin desteklenmesi, kaynaklara erişimin kolaylaştırılması, ortak davranış sergilenmesi, refahın dengeli paylaşımı ve yönetimlere katılım sağlanması gibi konularda ilerlemeler örgütlenme ile daha kolay sağlanmaktadır.

Kısaca örgütlenme: benzer ihtiyaç ve sorunlara sahip bireylerin çözüm için bir araya gelmeleridir. Bu ihtiyacın en fazla duyulduğu sektör, tarım sektörüdür.

Geçtiğimiz yüzyılın sonlarına doğru geri kalmışlığın göstergesi kabul edilen tarım, yeni bin yılın başında küresel sorunların en önemli çözüm kaynağı hâline gelmiştir. Dünyada, teknolojinin bütün gelişmişliğine rağmen, gittikçe artan yoksulluk, açlık, çevre, sağlık ve eğitim sorunları nedeniyle büyük sıkıntılar yaşanmaktadır. FAO verilerine göre, her gün 25 bin kişinin, en acısı her beş saniyede bir çocuğun açlıktan öldüğü düşünülürse; acil çözüm bekleyen sorun, açlık ve yoksulluktur. Ekonomik krizler, küresel ısınma, hızlı nüfus artışı gibi olumsuz birçok etken, çözümü zorlaştırmaktadır. Çözümün temel unsuru olan tarımsal üretim alanlarının korunması, mevcut kaynakların sürdürülebilir yönetimi ve özellikle yoksulluğun yaygın olduğu kırsal alanlarda refah dağılımında denge sağlanması için teknik, ekonomik ve sosyal tedbirlerin, öncelikle tarım alanında alınması gerektiği anlaşılmıştır. Tarımın giderek önem kazanmasının diğer bir nedeni ise bir ülkenin tam bağımsızlığını korumasında güvenilir gıda teminini güvence altına alabilmesinin silahtan daha etkili olduğunun anlaşılmasıdır. Mevcut potansiyeli nedeniyle büyük bir avantaja sahip olan ülkemiz, dünya tarımsal üretiminde üst sıralarda, Avrupa'da ise birçok üründe birinci sırada yer almaktadır. Bu avantajın korunması ve dünya piyasalarında daha da üst sıralara ulaşabilmek için tarıma verilen önemin arttırılması gerekmektedir.

Tarımda avantajlara sahip bir ülke olmamıza rağmen; tarım işletmelerinin genel olarak küçük olması, buna ilaveten arazilerinin küçük parsellere bölünmüş olması, genç nüfusun kırsaldan şehirlere göç etmesi, eğitim seviyesinin nispeten düşük olması, girdilerin bir kısmının ithal edilmesi, üretici fiyatı ile tüketici fiyatı arasındaki farkın giderek artması gibi yapısal sorunlar yaşanmaktadır. Bütün bu sorunların çözümüne yönelik olarak tarımda örgütlenmeye ihtiyaç duyulmaktadır. Özellikle küçük tarım işletmelerinin çıkarlarını korumak, ülke kaynaklarını etkin ve verimli kullanmak, kırsal alanın ekonomi içindeki etkinliğini arttırmak ve üreticinin gelir ve yaşam düzeyini yükseltmek gibi konularda örgütlenme anahtar rol oynamaktadır.

Mevcut yapısal sorunları ve piyasada giderek artan rekabet şartları nedeniyle dünyanın her yerinde çiftçilik zor bir meslek haline gelmektedir. Bu durum karşısında yeterli ekonomik güce sahip olmayan çiftçiler, üretim ve geçim ihtiyaçlarını karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle rasyonel bir şekilde ve ekonomik olarak karşılamak ve temin etmek amacıyla üretici örgütlerini kurmuşlardır. Zamanında benzer sorunlar ile karşılaşan bütün gelişmiş ülkeler, çözüm için başta kooperatifler olmak üzere üretici örgütlerinden faydalanmışlardır. Bu örgütlerin, verimliliği arttırmak, ucuz ve kaliteli girdi temini, ürünü değerinde satmak, katma değeri yükseltmek, üretim planlamasına katkıda bulunmak, vergi muafiyetleri almak, sigorta yoluyla risklerin karşılanması, iş birliği ve dayanışma kültürünün yaygınlaşması ve hukuki kolaylıklar gibi ekonomik ve sosyal açıdan birçok yararı bulunmaktadır. Son yıllarda üreticinin aracıya olan bağımlılığını ortadan kaldıran, piyasada rekabet avantajı oluşturan ve çiftçinin ürününün değerini arttıran örgütlenme modeline gidilmektedir.

Özetle: iyi yönetilen, başarılı çalışmalar yaparak halkın desteğini kazanan üretici örgütleri, buldukları çevreye ekonomik, sosyal ve kültürel hizmetler vermekte ve ülkenin kıt üretim kaynaklarının daha iyi kullanılması ve korunması, ülke ihtiyaçlarının doğrudan daha az masrafla, etkin bir şekilde karşılanmasına yardımcı olmaktadır.

Ülkemizde tarımsal alanda üretici örgütlenmesinin yaklaşık 150 yıldan daha fazla bir geçmişi bulunmaktadır. Evrensel prensiplere uygun olarak kurulan üretici örgütlerinin hukuki altyapı, destekler ve tecrübe birikimi açısından gelişmiş ülkelere ciddi bir farklılığı bulunmamaktadır. Hatta kültürümüzde “imece” geleneği ile örgütlenmenin eskilere dayanan önemli bir yeri vardır. Bu gelenek, idari ve mali konularda AB ile uyumlu şekilde geliştirilerek tarımda büyük başarılar imza atılabilir. Fakat AB ülkeleri ile karşılaştırıldığında, ülkemizdeki üretici örgütlerinin oradaki emsalleri kadar piyasada etkili olmadıkları görülmektedir. Avrupa Birliği'nin tarım ve balıkçılık alanındaki ortak politikalarına ait ortak piyasa düzenlemeleri, ağırlıklı olarak kooperatif tabanlı üretici örgütleri üzerinden yürütülmektedir. Bu örgütler, piyasada önemli bir rekabet gücüne sahip olarak değer zincirindeki diğer aktörlere karşı üreticinin hakkını da savunmaktadırlar. Ülkemizde de üretici örgütlerinin, gelişmiş ülkelerdeki emsalleri kadar güçlü bir yapıya kavuşturulması için öteden beri çeşitli çalışmalar sürdürülmektedir. Ancak bu çalışmaların arttırılarak sistemli bir şekilde sürdürülmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Üretici örgütlerinin, ülke tarımını yönlendirmek, yapısal sorunlara çözümler getirmek, verimliliği arttırmak, üretim ve pazarlama planlaması yapabilmek, serbest piyasa ekonomisi içinde gerektiğinde müdahalede bulunabilmek, değer zinciri içinde üretim öncesinden sofraya kadar herkese hizmet verebilmek, destek ve teşvikleri etkin ve verimli bir şekilde kullanılabilmek ve izlemek gibi görevlerin yerine getirilmesinde büyük önemi bulunmaktadır. Çiftçilerin mensubu olduğu üretici örgütü aracılığı ile “üretimini pazarın talebine göre planlandığı”, “verimliliği ve katma değeri arttırarak gıda değer zincirinde aldığı payını yükselttiği” ve en önemlisi “piyasada rekabet gücünü arttırdığı” bir düzen, hem üreticinin hakkını koruyacak hem de tüketicinin daha uygun fiyatla gıdaya ulaşmasını sağlayacaktır.

Tarımsal üretimde birçok üründe lider olan bir ülke olarak mevcut yapısal sorunların çözümü için üretici örgütleri daha etkin ve gelişmiş ülkelerdeki emsalleri gibi güçlü olmalıdır. Bu nedenle, “daha güçlü bir Türkiye için daha güçlü bir tarıma, daha güçlü bir tarım için daha güçlü üretici örgütlerine ihtiyaç vardır”.

2. MEVCUT DURUM

Dünyada tarım alanında örgütlenme, bilimsel açıdan 2 grupta ele alınır. Birincisi, tarıma hizmet sunan kamu kuruluşları, ikincisi mesleki amaçla tarıma hizmet sunan sivil toplum kuruluşlarıdır. Bu Komisyonun çalışma konusu olan, tarımda üretici örgütlenmesi ise yukarıda bahsedilen ikinci grup içinde yer almaktadır. Üretici örgütlenmesi sektörde üretimin ilk adımı olması nedeniyle burada ayrı bir başlık olarak ele alınmaktadır. Bu durumda 3 ana başlık ortaya çıkmaktadır. Bu yaklaşımla ülkemizde tarım alanında örgütlenme, aşağıdaki gibi alt başlıklar hâlinde sunulmaktadır:

2.1. Tarıma Hizmet Sunan Kamu Kuruluşları

Ülkemizde, birçok kamu kurum ve kuruluşu kendi görev alanları dâhilinde tarıma hizmet sunmaktadır. Cumhurbaşkanlığı sistemi ile orman konularını da içine alarak daha da büyüyen “Tarım ve Orman Bakanlığı” esas itibarıyla sektöre en geniş hizmeti veren kamu kurumu durumundadır. Merkezde genel müdürlükler, bağlı ve ilgili kuruluşlar ile taşrada bölge, il ve ilçe müdürlükleri ile yurt çapında örgütlenmiş durumdadır. Bakanlığın üretici örgütlenmesi ile ilgili hizmetleri 2011 yılında Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü’nün kapatılmasından sonra Tarım Reformu Genel Müdürlüğü altında Daire Başkanlığı seviyesinde sürdürülmektedir. Tarıma hizmet sunan kamu kuruluşları arasında özellikle üretici örgütlenmesi açısından ikinci sırada Ticaret Bakanlığı gelmektedir. Bu Bakanlık bünyesinde üretici örgütlenmesi ile ilgili faaliyetler Esnaf, Sanatkârlar ve Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü tarafından sürdürülmektedir. Tarıma hizmet sunan diğer kamu kuruluşları, Hazine ve Maliye, Dışişleri, Ulaştırma ve Altyapı, Enerji ve Tabii Kaynaklar, Kültür ve Turizm hatta İçişleri Bakanlıklarıdır.

2.2. Tarıma Hizmet Sunan Mesleki Amaçlı Sivil Toplum Kuruluşları

Bunların kurucuları ve üyeleri, aralarında çiftçilerin de bulunduğu sektördeki bütün paydaşlardır. Tarım alanında politika oluşturmak üzere meslek, eğitim araştırma, dayanışma gibi çeşitli alanlarda, tarım teknik elemanlarının, sanayicilerin ve tarım gönüllülerinin kurduğu 3 ayrı grup bulunmaktadır:

2.2.1. Teknik hizmetlerde mesleki ve sosyal amaçlı kuruluşlar

Tarımsal teknik hizmetler sınıfında yer alan (mühendis, veteriner, tekniker, teknisyen vb.) kişilerin eğitim, araştırma ve mesleki dayanışması ve ülke tarım politikalarının belirlenmesinde, fikir beyan edilmesi amacıyla faaliyette bulunmaktadırlar. Bu kapsamda teknik elemanların kanuni temsil edildikleri meslek odaları ve diğer dernek ya da vakıf statüsündeki kuruluşlar sayılabilir.

2.2.2. Tarımsal sanayi mesleki kuruluşları

Ülkemizde tarımsal ürünlerin işlenmesi ve değerlendirilmesi ile ilgili olarak faaliyet gösteren tarımsal sanayi alanında bulunan üreticiler, girişimciler, sanayiciler kendi alanlarında birleşerek çoğu dernek statüsünde çeşitli örgütler kurmuşlardır. Bunların bazıları ülke genelinde yaygın üye yapısına sahip, sektörde etkin yaptırımları olan örgütlerdir.

2.2.3. Gönüllü kuruluşlar

Bu grupta genel olarak sektörde yer alan paydaşların kendi işleri ya da ürettikleri ürünler ile ilgili yardımlaşma ve dayanışma amacıyla kurulmuş dernekler ve vakıflar yer almaktadır. Tarımsal alanda faaliyet gösteren 525 dernek ve 227.000 üye bulunmaktadır. Derneklerin yanı sıra 14 adet tarımsal amaçlı vakıf bulunmaktadır.

Bu grup altında bir de 5488 sayılı Tarım Kanunu'nun 11. maddesine dayanarak bugüne kadar ürün bazında kurulan ve o alandaki bütün paydaşların katıldığı tüzel kişiliği haiz 8 adet ulusal ürün konseyleri de dâhil edilebilir.

Ayrıca sendikalar da bu grupta yer almaktadır. Bunlar devlet ya da özel sektöre ait tarım ve orman işletmelerinde çalışan tarım ve orman işçilerinin üye oldukları ve çiftçiler tarafından sözleşmeli tarımda sanayiciye karşı taraf oluşturmak amacıyla kurulmuş sendikalardır. İşçiler, TÜRK-İŞ'e bağlı olarak "Tarım-İş Sendikası ve Orman-İş Sendikası ile HAK-İŞ'e bağlı Öz-Orman İş Sendikası adı altında 105 bin işçi üye ile sendikalaşmışlardır. Çiftçiler ise Ege Bölgesi'nde çiftçi düzeyinde Tütün Üreticileri Sendikası (Tütün-Sen), Üzüm Üreticileri Sendikası (Üzüm-Sen); Karadeniz Bölgesi'nde Fındık Üreticileri Sendikası (Fındık-Sen) ve Çay Üreticileri Sendikası (Çay-Sen); Trakya'da, Hububat Üreticileri Sendikası (Hububat-Sen) ve Ayçiçek Üreticileri Sendikası (Ayçiçek-Sen) şeklinde sendikal örgütlenmelerini yapmaktadırlar.

2.3. Üretici Örgütleri

Bu örgütlerin, yukarıda sayılan sivil toplum kuruluşlarından ayrıcalıklı olan tek yanları kurucularının ve üye ya da ortaklarının sadece çiftçilerden oluşmasıdır. Bu nedenle üretici örgütleri olarak adlandırılan bu grup, mesleki, ekonomik ya da sosyal amaçlı olarak bir araya gelmektedirler.

2.3.1. Mesleki amaçlılar

Ziraat odaları: çiftçi kayıtlarının tutulması, girdilerin temini, tarım makinelerinin kayıt ve tescilinin yapılması, tarım kurslarının düzenlenmesi, tarımla ilgili toplantı ve konferansların düzenlenmesi gibi konularda faaliyette bulunmak amacıyla 1957 yılında çıkarılan 6964 sayılı Kanun'a göre kurulmuşlardır. Bu görevlere 2004 yılında çıkarılan 5234 sayılı Kanun ile ziraat odalarına bütçe imkânlarına bağlı olarak: ziraat ile ilgili laboratuvarlar, bitki hastalıkları ile mücadele, ilaçlama yerleri kurma ve zirai ilaç, veteriner ilaçları, gübre, tohum gibi girdi satış yerleri ve çiftçi danışmanlık merkezleri oluşturma yetkisi ilave edilmiştir. Ziraat odaları ülke düzeyinde 765 ilçede örgütlenmişler ve Türkiye Ziraat Odaları Birliği altında üst birliklerini kurmuşlardır. Birliğin esas görevi, tarım politikasının yapılmasında ve uygulanmasında bir baskı grubu oluşturmaktır. Tarımda çiftçilerin tek meslek örgütüdür ve 4.920.403 çiftçi kayıtlıdır. Ayrıca odalar bünyesinde 2.750'den fazla kişiye istihdam sağlanmaktadır.

2.3.2. Ekonomik/sosyal amaçlılar

Ekonomik amaçlı örgütler, üreticinin temel olarak ekonomik ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurdukları örgütlerdir. Bu örgütler ilave olarak bazı sosyal faaliyetlerde de bulunabilmektedirler. Bu grup ağırlıklı olarak kooperatiflerden oluşmaktadır. Ayrıca ıslah amaçlı Damızlık Yetiştirici Birlikleri ve Hal Kanunu kapsamında kurularak üretici örgütü adı verilen kuruluşlar da piyasalarda ticaret yapabildikleri için bu grup içinde yer almaktadırlar. Bu gruba doğrudan ticaret yapamamalarına rağmen dolaylı ekonomik faaliyetleri ve sosyal amaçları nedeniyle üretici birlikleri ve sulama birliklerini de dâhil edebiliriz.

2.3.2.1. Kooperatifler

Genel anlamda üretici örgütleri olarak tanımlanan bu kuruluşlar içinde dünya çapında öne çıkan ve etkili olan örgütlenme biçimi, kooperatiflerdir. Kooperatif, sözcük olarak ortaklaşa iş yapmak anlamına gelmektedir. Uluslararası Tarım Kooperatifleri Birliğinin (ICA) resmî tanımına göre: ortak ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaç ve isteklerini müşterek bir işletme yoluyla karşılamak üzere gönüllü olarak bir araya gelen insanların oluşturduğu özerk teşkilatlardır. Ekonomik işletmeler olmalarının yanı sıra sosyal amaçlara da hizmet verdikleri için ticaret ötesi özel bir yapıya sahiptirler. Aslında kooperatifler, bir şirket gibi iktisadi faaliyetlerde bulunmakla birlikte şirketlerden daha kazançlıdır. Çünkü kooperatifin faaliyetleri hem doğrudan ortağı olan çiftçinin gelirini arttırmakta, hem de kurumsal olarak yılsonunda risturn olarak ortaklarına ilave gelir sağlamaktadırlar. Daha yüksek kazancın yanı sıra şirketlere ilaveten ortaklarının sosyal yönden gelişmelerine de yardımcı olmakta, onlara ve ailelerine buldukları yerde yeni iş sahaları açmaktadır. Bu nedenle uluslararası kuruluşlar, daha iyi bir dünyayı inşa etmek için kooperatifleri, XXI. yüzyılın küresel ekonomik ve ekolojik sorunlarının çözüm kaynağı olarak görmektedirler.

Dünyada toplam 2,6 milyon kooperatif, 145 ülkede 1 milyarın üzerinde de kooperatif ortağı bulunmaktadır. ICA'nın verilerine göre, kooperatiflerin sahip oldukları toplam varlıkların değeri 19,6 trilyon dolardır. Dünyada kooperatiflerde istihdam edilen en az 279,4 milyon kişi, çalışan nüfusun yaklaşık %10'udur. Avrupa nüfusunun %17'sinden fazlası ve AB nüfusunun üçte biri kooperatif ortağı olup, bu kooperatiflerin 5,4 milyon çalışanı bulunmaktadır. Kooperatifler içerisinde en yaygın kooperatif türü, tarım kooperatifleridir. Dünyadaki kooperatiflerin %27'si tarım sektöründe bulunmaktadır. Bu durum AB ülkelerinde daha da öne çıkmaktadır. Kooperatiflerin payı tarımsal girdi sağlamada %50, tarımsal ürünlerin alımı, işlenmesi ve pazarlanmasında %60 ve dış satımda ise %50'den fazladır. AB ülkelerinde 32 bin tarımsal kooperatif var olup, bunların ortak sayısı 12 milyondur. Tarım kooperatiflerinin AB ülkelerinde yıllık iş hacmi yaklaşık 200 milyar avroya ulaşmıştır. Toplulukta tarım kooperatiflerinin cirosunun tarımsal üretime oranı günümüzde %90'a ulaşmıştır.

Ülkemizde tarım alanında yer alan kooperatifler, 2 ayrı Bakanlık bünyesinde, 3 farklı kanuna göre, 8 ayrı ana alanda ve bunların altında birçok ürün/ürün grubunda ihtisaslaşmış şekilde faaliyet göstermektedir. Bütün tarımsal amaçlı kooperatiflerin toplam sayısı 13 bine yaklaşmakta ve bunlara ortak çiftçi sayısı 3 milyon 700 bin kişiyi geçmektedir. Aşağıdaki tabloda bu kooperatifler ilgili bakanlıklara ve kuruluş kanunlarına göre sayısal büyüklükleri ile birlikte verilmiştir.

Tablo 1. Türkiye’de tarımsal amaçlı kooperatiflerin bakanlıklara ve kanunlara göre dağılımı

Tarım ve Orman Bakanlığına bağlı Kooperatifler		Ticaret Bakanlığına bağlı Kooperatifler	
Kanun No	Kanunun Adı - Kooperatif Adı	Kanun No	Kanunun Adı - Örgütün Adı
1163	Kooperatifler Kanunu - Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri - Sulama Kooperatifleri - Pancar Ekicileri Kooperatifleri - Su Ürünleri Kooperatifleri	1163	Kooperatifler Kanunu - Üretim ve Pazarlama Kooperatifleri - Yaş Meyve ve Sebze Kooperatifleri - Kadın Girişimi Üretim ve İşleme Kooperatifleri
1581	Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu - Tarım Kredi Kooperatifleri	4572	Tarım Satış Kooperatifleri Kanunu - Tarım Satış Kooperatifleri

Kaynak: www.tarimorman.gov.tr/Ağustos2019

Kooperatifçiliğin temel kanunu olan 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu kapsamında tarım sektöründe faaliyet gösteren kooperatifler 2 bakanlık altında bulunmaktadır. Tarım ve Orman Bakanlığı bünyesinde, Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri, Sulama Kooperatifleri, Su Ürünleri Kooperatifleri ve Pancar Kooperatifleri; Ticaret Bakanlığı bünyesinde ise Yaş Meyve Sebze Kooperatifleri ile Üretim ve Pazarlama Kooperatifleri kurulmaktadır.

Tablo 2. Tarım ve Orman Bakanlığı bünyesindeki tarımsal kooperatiflerin dikey yapılanması ve sayısal dağılımı

BİRİM KOOPERATİFLER			KOOPERATİF BÖLGE BİRLİKLERİ				KOOP.MERKEZ BİRLİKLERİ			
TÜRÜ	SAYISI	ORTAK SAYISI	TÜRÜ/ÇEŞİDİ	SAYISI	ORTAK KOOP. SAYISI	ORTAK SAYISI	SAYISI	ORTAK BİRLİK SAYISI	ORTAK KOOP. SAYISI	ORTAK SAYISI
TARIMSAL KALKINMA	6,810	745,846	KÖY-KOOP.	14	1,428	167,162	1	12	1,105	129,038
			TARIM	13	547	62,545	1	15	959	109,779
			HAYVANCILIK	35	1,738	179,158	1	35	1,800	193,265
			ORMANCILIK	18	952	112,708	1	28	1,731	211,682
			ÇAY	5	41	66,516	0	5	41	66,516
SULAMA	2,451	298,829	SULAMA	13	678	93,728	1	13	623	89,430
SU ÜRÜNLERİ	558	30,632	SU ÜRÜNLERİ	17	231	14,523	1	14	200	11,608
PANÇAR EKİCİLERİ	31	1,382,627	PANÇAR EKİCİLERİ	1	31	1,382,627	0	0	0	0
ARA TOPLAM	9,850	2,457,934		116	5,646	2,078,967	6	122	6,459	811,338

Kaynak: www.tarimorman.gov.tr/Ağustos2019

Tarım ve Orman Bakanlığı bünyesindeki tarımsal amaçlı kooperatifleri kendi aralarında dikey yapılanmalarını tamamlamışlardır. Tarımsal Amaçlı Kooperatifler türlerine göre Tarımsal Kalkınma, Sulama, Su Ürünleri ve Pancar Ekicileri kooperatifleri adı altında teşkilatlandırılmışlardır. Tarımsal amaçlı kooperatifler bir araya gelerek: tarım, hayvancılık, ormancılık, sulama, su ürünleri, çay, köy kalkınma ve diğer tarımsal amaçlı, pancar ekicileri konularında kooperatif bölge birliklerini kurmuşlardır. Kooperatif bölge birlikleri de bir araya gelerek; köy kalkınma ve diğer tarımsal amaçlı, hayvancılık, ormancılık, sulama, su ürünleri, tarım ve çay (7 bölge birliği olmadı için şu an faal değil) konularında kooperatif merkez birliklerini oluşturmuşlardır. Bu dikey yapılanma aşağıdaki birim kooperatif, bölge birliği ve merkez birliği şeklinde renklendirilerek gösterilmektedir. Bu yapılanmaya ilişkin istatistiki durum bir sonraki tabloda yine aynı renkler ile verilmiştir.

Tabloda 4 tip birim kooperatif yapılanması olduğu görülmektedir. Tabloda ilk sırada yer alan Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri; tarım işletmelerini verimli hale getirmek, pazarlamayı düzenlemek, girdi, kredi vb. ihtiyaçları karşılamak, kırsal sanayinin kurulmasını sağlamak gibi birden fazla amacı gerçekleştirmek için kurulmuşlardır. Bunlar görüldüğü üzere kendi aralarında bir üst yapılanma olarak tabloda yer alan KÖYKOOP, TARIMKOOP, HAYKOOP, ORKOOP ve ÇAYKOOP şeklinde örgütlenmişlerdir.

Tabloda ikinci sırada Sulama Kooperatifleri yer almaktadır. Ortaklarının sulama, arazi ıslahı ve toprak muhafaza konularındaki müşterek menfaatlerini korumak, bu hususta iktisadi faaliyetlerde bulunmak, amacıyla 1966 yılından beri kurulmaktadır.

Tabloda üçüncü sırada yer alan Su Ürünleri Kooperatifleri; ortaklarının su ürünlerinin avlanması, üretimi, işlenmesi ve pazarlanması konularında müşterek menfaatlerini korumak bu doğrultuda onları ekonomik açıdan güçlendirmek ve pazarda söz sahibi olabilmek için çalışmalarda bulunmak amacıyla kurulmuşlardır. Su Ürünleri Kooperatiflerinin Merkez Birliği SÜRKOOP, dünya çapında balıkçıları temsil eden en büyük organizasyon olan Dünya Balıkçılık Kooperatifleri Örgütü (ICFO) bünyesinde yer almakta ve ikinci başkanlık görevini sürdürmektedir.

Tabloda dördüncü sırada PANKOBİRLİK ve Pancar Ekicileri Kooperatifleri yer almaktadır. Ülkemizde 1951 yılında Türkiye şeker sanayiinin genişletilmesi yeni fabrikaların kurulması için gerekli sermayenin oluşumu ve şeker sanayiinin ham maddesinin temini amacıyla, çiftçi potansiyelinden yararlanılması amacıyla pancar kooperatifleri kurulmaya başlamıştır. Raiffeisen modeli benimsenerek, 1972 tarihinde PANKOBİRLİK kurulmuştur. Ana sözleşme tadilleri ile pancar kooperatifleri çok amaçlı hale dönüşmüşlerdir. Ülkemizin 64 ilinin, 7.000 yerleşim biriminde pancar üretimi yapan, yaklaşık 1,4 milyon ortağıyla, 31 pancar kooperatifinin 320 şubesi, 8 kooperatif şeker fabrikası ve 50'nin üzerinde tarımsal amaçlı iştiraki bulunmaktadır. En önemlisi devletten bugüne kadar herhangi bir destek almadan, tamamen üye ortaklarının kendi imkânlarıyla oluşturduğu sermaye ile ortaklarının tarımsal faaliyetlerinde kullandıkları her türlü tarımsal girdinin teminini, dağıtımını, denetimini ve koordinasyonunu yapmaktadırlar.

Ticaret Bakanlığı bünyesinde 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu kapsamında kurulan Yaş Meyve Sebze Kooperatifleri, sadece üreticiler tarafından, yaş sebze ve meyve ürünlerini iyi şartlarla değerlendirmek, pazarlamak ve ortaklarının ekonomik menfaatlerini korumak amacıyla kurulmaktadır. Bunlar tamamen tarımsal amaçlı kooperatiflerdir.

Üretim ve Pazarlama Kooperatifleri ise çoğunlukla çiçekçilik, el sanatları ve çeşitli tarım ürünleri ile ilgili konularda faaliyet gösteren üretimin yanı sıra pazarlamayı da hedefleyen kooperatiflerdir. Bu yapıları itibarıyla piyasanın ihtiyaç duyduğu kooperatif oldukları söylenebilir. Ticaret Bakanlığı bünyesinde kadınlar tarafından kurulan Kadın Girişim Kooperatifleri olsa da bunların hepsi doğrudan tarımsal üretim ile ilişkilendirilemediği için buraya dâhil edilmemiştir. Özellikle 2012 yılından sonraki düzenleme ile kurulan kadın kooperatiflerinin önemli bir çoğunluğu tarım dışı sektörlerdendir. Buna karşın, raporda kadın çiftçiler tarafından kurulan kooperatifler konusuna ağırlıkla değinilmeye çalışılmıştır.

Tarım ve Orman Bakanlığı bünyesinde ilk kadın kooperatifi, 2004 yılında İzmir ili Kiraz ilçesi Yağlar köyünde kurulmuştur. Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından pozitif ayrımcılık yapılarak, süt sığırcılığı konusunda desteklenmiştir. Halen Bakanlık bünyesinde kurucusu kadın ve ortaklarının çoğu kadınlardan oluşan 33 ilde toplam 43 tarımsal kalkınma kooperatifi bulunmaktadır. Bu kooperatiflerden pozitif ayrımcılık gözetilerek 19 kooperatif desteklenmiştir. Kırsal alanda kadına yönelik eğitimler düzenlenmiş ve bu toplantılara 2004 yılından bu yana yaklaşık 82 bin kadın çiftçinin katılımı sağlanmıştır. Bakanlığımız, Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve Ticaret Bakanlığı iş birliğinde “Kadın Kooperatiflerinin Güçlendirilmesi İş birliği Protokolü” kapsamında çalışmalar yürütülmektedir.

Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri

Ülke tarımında ve tarımsal ticaretinde büyük öneme sahip olan kooperatiflerdir. Ülkemizde 100 yıllık geçmişi olan tarım satış kooperatifleri 2000 yılında yürürlüğe giren 4572 sayılı Kanun ile özerklik kazanmış olup sahip olduğu birçok sanayi tesisi ve markaları ile faaliyetlerini sürdürmektedir. Bugün itibarıyla ülkemizde pamuk, kuru üzüm, kuru incir, zeytin, zeytinyağı, fındık ve ayçiçeği gibi önemli tarımsal ürünlerde yaklaşık 51 ilde faaliyet gösteren 295 tarım satış kooperatifi ve 13 tarım satış kooperatifleri birliği bulunmakta, bu kooperatif ve birlikler yaklaşık 300 bin üretici ortağa hizmet sunmaktadır. Bu üst birlikler: TARİŞ (Pamuk, zeytinyağı, incir, üzüm konusunda dört birlik), FİSKOBİRLİK, ÇUKOBİRLİK, KOZABİRLİK, ANTBİRLİK, MARMARABİRLİK, GÜLBİRLİK, TRAKYABİRLİK, KARADENİZBİRLİK ve TİFTİKBİRLİK'tir. Geçmişte önemli faaliyetlerde bulunan GÜNEYDOĞUBİRLİK, TASKOBİRLİK, VE KAYISIBİRLİK ise tasfiye halinde bulunmaktadır.

Tarım Kredi Kooperatifleri

Bu kooperatifler yasal dayanaklarını 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu'ndan almaktadırlar. Tarım kredi kooperatifleri, 1.625 birim kooperatif ve 1 milyona yaklaşan çiftçi ortağı ile Türk tarımında ve ticaretinde önemli konumdadır. Bu kooperatifler 16 bölge birliği ve bir merkez birliği şeklinde üst örgütlenmeye gitmişlerdir. Yaklaşık 30 bin köye hizmet sağlamaktadırlar. Daha çok aynî olarak verdiği kredi çeşitleri, işletme kredileri (tohumluk, kimyevi gübre, hayvancılık, tarımsal ve hayvansal ilaç, pazarlama) ve orta vadeli yatırım kredileridir. Tarım Kredi Kooperatifleri orta vadede mevduat toplayabilecek şekilde yeniden örgütlenme için yeterli kanuni ve idari altyapıya sahiptir. Tabii ki Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu hükümlerine uyma ve kooperatifçilik prensiplerine uygun bir şekilde sektördeki diğer örgütleri de kurucu ortak olarak almak kaydıyla bu hizmet verilmelidir.

2.3.2.2. Islah amaçlı yetiştirici birlikleri

Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından 5596 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu'nda yer alan bir maddeyle kurulmaktadır. Hayvan yetiştiricilerinin kendi aralarında örgütlenerek, üstün verimli ırkların yetiştirilmelerinin sağlanması amacıyla soy kütüğü ve verim kayıtlarının tutulması, hayvan sağlığı hizmetlerinin yürütülmesi, sigorta işlemlerinin yapılması, girdilerin sağlanması hizmetlerini yürütmek için kurulmaktadır. Hâlen sığır, koyun-keçi, manda, arı ve tavuk yetiştiricileri tarafından il bazında kurulmuş yetiştirici birlikleri bulunmaktadır. Tavuk hariç diğerleri merkezi üst yapılanmalarını tamamlamışlardır. Bu birliklerin faaliyetleri incelendiğinde AB ülkelerindeki benzer organizasyonlarla eş değer fonksiyonlara sahip oldukları görülmektedir.

2.3.2.3. Hal Yasası'na göre işlem gören üretici örgütleri

Hal Kanunu olarak tanınan "5957 sayılı Sebze ve Meyveler ile Yeterli Arz ve Talep Derinliği Bulunan Diğer Malların Ticaretinin Düzenlenmesi Hakkında Kanun" kapsamında hallerde faaliyette bulunmaları amacıyla Ticaret Bakanlığı tarafından "Üretici Örgütü" belgesi verilmektedir. İlgili Bakanlık tarafından belirlenen kriterlere sahip olan mevcut üretici örgütlerinin, daha geniş yetkilere ulaşmak için görevlendirildikleri bu uygulama, AB'deki sisteme çok yakın bir yaklaşımdır. Ülkemizde AB ile uyumlu bu uygulamanın, Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından da benimsenmesinde büyük fayda bulunmaktadır.

2.3.2.4. Üretici birlikleri

Bitkisel üretim, hayvancılık, su ürünleri ve organik ürün üretim alanında ürün veya ürün grubu bazında, en az ilçe düzeyinde 5200 sayılı Tarımsal Üretici Birlikleri Kanunu'na istinaden 2005 yılından itibaren üretici birlikleri kurulmaya başlamıştır. 2005 yılından bu yana 870 adet üretici birliği kurulmuştur. Bu üretici birliklerine kayıtlı 348 bin üretici bulunmaktadır. Kırsal kesimde, genelde dar alanlarda üyelerinin çıkarlarını korumak ve gözetmek amacıyla kurulan kooperatiflere karşılık üretici birliklerinin daha geniş alanlarda ve daha geniş bir kesime hizmet vermeleri hedeflenmiştir.

Türkiye tarımında ekonomik amaçlı üretici örgütleri arasında sayısal olarak iyi bir gelişme gösteren kooperatifler, yaşadıkları çeşitli sorunları nedeniyle kendilerinden beklenen işlevleri tam olarak yerine getirememiş, kooperatifçilik ilkelerini tam anlamıyla uygulayamamış ve kooperatif fikrini üreticilere yeterince benimsetememişlerdir. Tarımsal kalkınma kooperatifleri, projelerini ancak devlet desteğiyle yürütebilmiştir. Benzer şekilde Tarım Satış Kooperatifler Birliği (TSKB) aracılığıyla fiyat desteği ve destekleme alımlarının yapılması, siyasi müdahalelerle aşırı istihdam, büyük miktarlarda ürün alımı ve stok yapmaları ve kârlı olmayan yatırımlara yönelmeleri nedeniyle devlet bütçesinde önemli yüklerle sebep olmuşlardır. TSKB üreticilerin örgütü olmalarına rağmen zamanla kooperatifçilik anlayışı içerisinde ortaklarına hizmet götüren kimliklerden uzaklaşmış, faaliyet gösterdikleri sektörde rekabet güçlerini yitirmişlerdir. Bu durum karşısında TSKB'nin yeniden yapılandırılmaları kaçınılmaz hale gelmiştir. İki bin yılında yürürlüğe giren 4572 sayılı Tarım Satış Kooperatif ve Birlikleri Hakkında Kanun'la yeniden yapılandırılarak, özerk bir yapıya kavuşturulmuşlardır. Yeniden yapılandırma sürecinde kooperatif ve birliklerin yaklaşık 2 katrilyon TL olan mevcut borçları hazine tarafından üstlenilmiştir.

Bu durum, devletten idari ve mali olarak bağımsız, kendi kendini yönetebilecek bir üretici örgütü modelinin oluşturulması ihtiyacını doğurmuştur. Ayrıca, tarım sektöründe bazı ürünlerde (meyve, sebze, et, canlı hayvan, hububat, tavuk) örgütlenme olmaması, ürün veya ürün grubu bazında uzmanlaşmanın gerekliliği ve tarımsal ürün pazarlanmasında üretici örgütlerinin payının çok düşük olmasından dolayı pazarlama zincirinde üreticilerin etkinliğinin artırılabilmesi gerekli görülmüştür.

Türkiye'nin AB uyum sürecinde yapılması gerekenler ve alınması gerekli tedbirler her platformda tartışılmıştır. Uyum sürecinde en önemli konuların başında tarım sektörü, tarım sektörü içinde de en önemli görülen hususların başında örgütlenme gelmektedir. AB, ortak piyasa düzeni çerçevesinde birçok düzenlemeyi üretici örgütleri aracılığı ile yapmaktadır. Türkiye'de AB OTP'ye uyum ihtiyacı, bu kuruluşların OTP yükümlülüklerini yerine getirebilecek şekilde güçlendirilmesi, tarım politikanın uygulanmasında bir araç olarak kullanılması vb. gerekçelerle tarımsal üretici birliklerinin kurulması hedeflenmiştir. Kanunun hazırlık aşamalarında AB müktesebatına uyumlu bir çalışma yapılması hedeflenmişse de nihai metnin AB'deki uygulamalar ile tam uyumlu olduğu söylenemez. Piyasada kendi adına ticaret yapabilme hakları olmadığı için yetkileri, kendi mülkiyetine almamak koşulu ile iç ve dış pazarlara ürün sevk etmek ile sınırlı kalmakta, Dernekler Kanunu'nun verdiği yetkiye dayanarak kurdukları ticari işletmeler ise üretici birliklerine ekonomik bir örgüt hüviyeti vermeye yeterli olmamaktadır. Yasa ile tarımsal üretici birliklerine sadece taşınır ve taşınmaz mal edinmeleri ve kendi mülkiyetine almamak koşulu ile iç ve dış pazarlara ürün sevk etmeleri ve bunlar üzerinden belirli oranda hizmet payı almaları yetkisi verilmiştir.

AB'de ticaret yapmayan, ürünlerinin pazarlamasına ilişkin danışmanlık hizmeti veren ve üyelerinin haklarını koruyan sektörler arası (inter branş) örgüt adı verilen yapılara benzedikleri düşünülebilir. Bu örgütler üreticilerin yanı sıra ihtisaslaşmış ürüne ait sektördeki diğer paydaşları da ortak alabilmektedir.

2.3.2.5. Sulama birlikleri

DSİ'nin sulama işletmeciliğini devrettiği organizasyon modelleridir. DSİ bugün sulama tesislerinin çok büyük bir bölümünü başta sulama birlikleri olmak üzere devretmiştir. Sulama birlikleri de yasal gücünü Köylere Hizmet Götürme Birliklerinden almıştır. Ancak, şu anda sulama birliklerinin bu kanunlarla bir ilişkileri kalmamıştır. Sulama birliklerinin 26.05.2005 tarihine kadar demokratik çiftçi organizasyonu olmama özelliği bir miktar değişikliğe uğramıştır. Ancak, 2018 yılında çıkarılan yeni bir düzenleme ile sulama birliklerinin yönetim ve denetimi tekrar Devlet Su İşlerinin uhdesine geçmiştir. Bunun en büyük sebebi ise sulama birliklerinin etkin yönetilememeleri ve içinde buldukları finansal ve yönetsel sorunları bir türlü aşamamaları olarak gösterilmektedir.

Bu gruplandırma altında yer alan bazı kuruluşlar ve örgütler örnek olarak aşağıdaki tabloda özet hâlinde sunulmuştur.

Tablo 3. Tarım sektöründe örgütlenme

1- TARIMA HİZMET SUNAN KAMU KURULUŞLARI		
<ul style="list-style-type: none"> Tarım ve Orman Bakanlığı Ticaret Bakanlığı (Tarımsal Kooperatifler ve Tarım Satış Kooperatifleri, Haller ve Borsalar, İhracatla ilgili işlemler), Hazine ve Maliye Bakanlığı (Desteklemeler), Dışişleri Bakanlığı (Uluslararası tarımsal kuruluşlar), Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (Sulama elektrik bedelleri), Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (Balıkçı Barınakları), Kültür ve Turizm Bakanlığı (Turizme açılacak yerler- Ekoturizm turizmi), İçişleri Bakanlığı (Belediye kırsal kalkınma), Üniversiteler. 		
2- TARIMA HİZMET SUNAN MESLEKİ AMAÇLI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI (Bunların kurucuları ve üyeleri sektördeki bütün paydaşlardır. Aralarında çiftçiler de bulunabilir.)		
2.a. Teknik hizmet personeli mesleki amaçlı kuruluşları	2.b. Tarımsal sanayi mesleki kuruluşları	2.c. Gönüllü mesleki kuruluşlar (Konsey, Dernekler ve Vakıflar)
<ul style="list-style-type: none"> TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası TMMOB Gıda Mühendisleri Odası Veteriner Hekimler Odası Türk Ziraat Yüksek Müh. Birliği Türk Veteriner Hekimleri Birliği Türkiye Ziraatçılar Derneği Veteriner Sağlık Teknisyenleri Derneği Türk Ziraat Yüksek Mühendisleri Birliği Vakfı vb. 	<ul style="list-style-type: none"> Beyaz Et Sanayicileri ve Damızlıkçıları Birliği Derneği (BESD-BİR), Süt ve Et Sanayi Üreticileri Birliği (SET-BİR) Türkiye Yem Sanayicileri Birliği (TÜRKİYEM-BİR) Türkiye Un Sanayicileri Federasyonu (TÜSAF) Bitkisel Yağ Sanayicileri Derneği (BYSD) Türkiye Tohumcular Birliği (TÜRKTÖB) Türk Tarım Alet ve Makineleri İmalatçıları Birliği (TARMAK-BİR) Organik Ürün Üreticileri ve Sanayicileri Derneği (ORGUDER) Türkiye Gıda ve İçecek Sanayi Dernekleri Federasyonu (TGDF) Tüm Gıda İthalatçıları Derneği (TÜGİDER) Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM) vb. 	<ul style="list-style-type: none"> Ulusal Ürün Konseyleri Zeytin, Fındık, Hububat, Turuncgiller, Süt, Et, Pamuk, Çay. Tarım İşçileri ve Çiftçileri Sendikaları Tarımsal Kalkınma Vakfı (TAK-VA) Türkiye Tarımcılar Vakfı Türkiye Kalkınma Vakfı Hayvancılığı Geliştirme Vakfı Su Ürünleri Vakfı Ekolojik Tarım Organizasyonu Derneği Organik Tarım Dernekleri Federasyonu Tarım ve Gıda Etiği Derneği Buğday Derneği Tarım Gazetecileri ve Yazarları Derneği Tarım Sigortaları Vakfı Türkiye Erozyonla Mücadele Ağaçlandırma Doğal Varlıkları Koruma Vakfı (TEMA)
3- ÜRETİCİ ÖRGÜTLERİ (Bunların kurucuları ve ortaklar/üyeleri sadece çiftçilerdir. Bu örgütlerin Bölge ve Merkez Birlikleri ile Türkiye Milli Kooperatifler Birliği'nde bu kapsamda ele alınmaktadır.)		

<p>3.a. Mesleki amaçlılar</p> <ul style="list-style-type: none">Ziraat Odaları	<p>3.b. Ekonomik ve Sosyal amaçlılar (İki grup bir arada ele alınmıştır.)</p> <ul style="list-style-type: none">KooperatiflerTarımsal Amaçlı KooperatiflerTarımsal Kalkınma KooperatifleriSu Ürünleri KooperatifleriSulama KooperatifleriPancar Ekicileri KooperatifleriYaş Meyve ve Sebze KooperatifleriÜretim ve PazarlamaKadın GirişimiTarım Kredi KooperatifleriTarım Satış KooperatifleriIslah Amaçlı Yetiştirici BirlikleriÜretici Örgütleri (Hal Yasası)Üretici BirlikleriSulama Birlikleri vb.
--	--

Bu tabloda yer alan kurum ve kuruluşlar arasında üreticiler tarafından kurulan örgütler ikinci ve üçüncü sırada yer almaktadır. Bunlardan ilki, tabloda ikinci sırada yer alan çiftçinin de kuruluşunda ağırlıklı olarak yer aldığı örgütler ile tabloda üçüncü sırada yer alan sadece çiftçiler tarafından kurulan örgütlerdir. Bu şekilde ele alınınca üreticiler tarafından kurulmuş ya da ortak/üyeleri arasında üreticilerin de yer aldığı örgütlerin toplam sayısı 12 bine ve bunlara ortak/üye sayısı ise 4,3 milyona yaklaşmıştır. Bu örgütler ülkemizde halen 5 farklı bakanlığın sorumluluğunda, 13 kanunla 15 farklı türde kurulmaktadır. Bu yapı içinde kooperatifler ağırlıklı bir öneme sahiptir. Aslında bu durumun sektör açısından bir zenginlik olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Fakat üreticiler piyasada bir araya gelip güç birliği oluşturarak değer zincirindeki diğer aktörler ile rekabet etmek yerine, birbirleri ile çekişmeye başlayınca bu zenginlik, üretici aleyhine işleyen ve kirlilik olarak algılanan bir duruma dönüşmüştür. Bu durum kanunlara ve bakanlıklara göre örgütlerin sayısal büyüklüklerinin de verildiği aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 4. Bakanlıklara göre tarımsal örgütlerin dağılımı

Tarım ve Orman Bakanlığı'na bağlı Üretici Örgütleri			Diğer Bakanlıklara bağlı Üretici Örgütleri		
- Üretici Örgütünün Adı	Örgüt Sayısı	Ortak Sayısı	Kanununun Adı - Örgütün Adı	Örgüt Sayısı	Ortak Sayısı
Kooperatifler			TİCARET BAKANLIĞI		
- Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri	6.825	753.259	Kooperatifler Kanunu		
- Sulama Kooperatifleri	2.450	301.937	- Üretim ve Pazarlama Kooperatifleri	18	939
- Pancar Ekicileri Kooperatifleri	31	1.409.721	- Yaş Meyve ve Sebze Kooperatifleri	29	2.965
- Su Ürünleri Kooperatifleri	551	30.886			
- Tarım Kredi Kooperatifleri	1.625	907.233	Tarım Satış Kooperatifleri Kanunu		
- Tarım Satış Kooperatifleri			- Tarım Satış Kooperatifleri	295	300.357
İslah Amaçlı Yetiştirici Birlikleri			Hal Kanunu (Sebze ve Meyveler İle Yeterli Arz ve Talep Derinliği Bulunan Diğer Malların Ticaretinin Düzenlenmesi Hakkında Kanun)	581	(Genel Toplama eklenmeyecek)
- Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birlikleri	81	241.541	- Üretici Örgütü		
- Damızlık Koyun/Keçi Yetiştiricileri Bir.	80	249.018			
- Damızlık Arı Yetiştiricileri Birlikleri	80	72.140			
- Damızlık Manda Yetiştiricileri Birlik.	29	8.721			
- Damızlık Tavuk Yetiştiricileri Birlik.	6	759			
Üretici Birlikleri			İÇİŞLERİ BAKANLIĞI		
- Hayvansal Ürün Üretici Birlikleri	567	322.841	- Tarımsal Amaçlı Demekler	525	27.500
- Bitkisel Ürün Üretici Birlikleri	273	21.613			
- Su Ürünleri Üretici Birlikleri	30	1.193			
- Sulama Birlikleri	386	611.000			
- Ziraat Odaları	765	4.914.811	CUMHURBAŞKANLIĞI		
- Tohumculuk Alt Birlikleri	7	31.913	- Tarımsal Amaçlı Vakıflar	14	2.500
- Ürün Konseyleri	8	844			
Üretici Örgütleri TOPLAM	11.758	3.975.215	Üretici Örgütleri TOPLAM	881	334.261

Kaynak: www.tarimorman.gov.tr/Agustos2019

Ülkemizde üretici örgütlerinin bu kadar güçlenmesinde uzun yıllardır verilen desteklerin büyük bir etkisi olmuştur. Bu nedenle mevcut durumun oluşmasında bugüne kadar verilen desteklerden kısaca bahsetmek gerekmektedir.

Türkiye tarımsal kalkınma kooperatiflerini desteklemeye 1990 yılında başlamış, 2002'ye kadar desteklediği toplam 287 kooperatife 87 milyon TL destek verilmiştir. Türkiye'nin tarımsal kalkınma kooperatiflerinin desteklenmesi 2003 yılından 2011 yılına kadar çok büyük oranda artmış olup yaklaşık 2 milyar TL'yi bulmuştur. 1932 tarımsal kalkınma kooperatifi yatırım programına alınarak desteklenmiş, 180 bin aile bu kooperatiflerde ortak olmak suretiyle üretim sürecine dâhil olmuştur. Bu projelerdeki temel amaç: köylerde, kırsal alanda yaşayan, yoksul ama çiftçilikten ve hayvancılıktan başka yapacak işi olmayan kişilerin bir araya gelmek suretiyle bir ekonomik güce dönüştürülmesi ve bunun üzerinden hem istihdam yaratılması hem de milli ekonomiye katkı sağlanması olmuştur.

Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin desteklediği ilk yıllarda "Kooperatif Mülkiyetindeki Projeler"e destek verilmiş, ancak bu modelde ortakların üretime iştiraki sağlanamadığından; Zeytinyağı işleme, konserve, salça, süt işleme, yem fabrikası, ürün paketleme, soğuk hava deposu, gibi projelerin dışında, özellikle üretim projelerinde, "Ortaklar Mülkiyetindeki Projeler" in desteklenmesine geçilmiştir. Bir

köy bir proje olarak değerlendirilmiş, değişik kapasitelerde hayvancılık ve bitkisel üretim projeleri geliştirilerek desteklenmiştir. Büyükbaş hayvancılıkta 100 aileye 2 baş damızlık projesi 2003 yılından sonra ihtiyaca göre 50 aileye 4 veya 6 baş damızlığa, daha sonra da 30 aileye 10 baş damızlığa çıkarılarak desteklenmiş, işletme kapasiteleri artırılmıştır. Proje uygulamasında ipotek veya teminat alınmadan tamamen güven esasıyla ortaklar üçer kişilik gruplar halinde müteselsil kefaletle, Ziraat Bankasının uyguladığı zirai kredi faiz oranının dörtte biri oranında ilk yıl ödemesiz, ikinci yıl sadece faiz ödemesi toplam beş yıl vadeli borçlandırılmıştır. 2003 yılında uygulamaya konulan “Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesi”nde ise iki yıl ödemesiz beş yıl vadeli ve faizsiz borçlandırılmıştır. Yatırım programına alınan kooperatifler önce Genel Müdürlükte görevli kontrolörler tarafından idari, mali ve hukuki yönden denetlenmiş, uygun olmayanlar uygun hale getirilmiştir. Projeye dâhil olan ortaklar Tarım İl Müdürlüğü elemanlarınca eğitime tabi tutulmuşlardır. Hayvancılık projelerinde proje kapsamında olan ortakların mevcut ahır veya ağılları ihtiyaç varsa onarılmış veya yenisi yapılmış, isteyen ortaklar bitişik veya toplu ahır yaptırmışlardır. Süt ve damızlık üretim projelerinde süt toplama ve sağım sistemi kurulmuş, Kooperatif işletme binası yapılmış, şartnameye uygun damızlık hayvanlar temin edilerek teslim edilmiştir. Ayrıca projenin devamında 3 veya 4 yıl süreyle işletme sermayesi ile destekleme de yapılmıştır. Genel Müdürlükçe oluşturulan veri tabanı ile her türlü takip yapılabilmektedir. Verilen kredilerin %80-90 oranında geri dönüşü sağlanmıştır. Değişik nedenlerle ödeme güçlüğü çeken kooperatiflerin borçları ertelenerek veya yapılandırılarak tökezleyenlerin düşmeden tutulmaları sağlanmıştır.

Bugün hayvancılıkta yaşanan damızlık sıkıntısı da bu projeler uygulanırken yaşanmamıştır. Özellikle büyükbaş hayvancılık projeleri ile 2003 yılı öncesi ülke genelinde yılda 4 bin civarında damızlık sığır dağıtılırken, 2003-2011 yıllarında yurt içinden yıllık ortalama 28 bin baş damızlık sığır temin edilerek dağıtılmıştır. Damızlık sığır verilen kooperatifler iki yıl sonra damızlık satmaya başlamışlardır.

Sera projelerinde de bitişik veya toplu projeler teşvik edilmiştir. Örneğin bugün muzun serada üretilmesinin temelinde kooperatif projeleri yatmaktadır. Ortaklar Mülkiyetindeki Projelerde her çiftçi kendi adına çalışır, kooperatif yönetimi uygun girdi temin eder, üretilen ürünler ise uygun şartlarda toplu pazarlanır.

2011 yılında Tarım ve Köyişleri Bakanlığının yeniden yapılanması ile çiftçi örgütlenmesi, desteklenmesi ve eğitim-yayım hizmetlerinden sorumlu olan TEDGEM (Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü) kaldırılmış, Örgütlenme kısmı Tarım Reformu bünyesinde bir daire başkanlığına, eğitim-yayım kısmı da Eğitim, Yayım ve Yayınlar Dairesi Başkanlığına aktarılmıştır. Bununla birlikte Kooperatifler Genel Müdürlüğünden beri devam eden kooperatif projelerinin desteklenmesi hizmetleri de iptal edilmiştir. Kooperatiflerin kredi ihtiyaçlarının Ziraat Bankasından sübvansiyonlu kredi kullanarak karşılanması öngörülmüş ancak, teminat ve ipotekteki ağır şartlar yüzünden hemen hemen hiçbir kooperatif bu kredilerden yararlanamamıştır. Bütçede “Borç verme” faslında olan ödeneğin de iptaliyle bazı projeler yarım kalmış, işletme sermayesi alamayan kooperatifler de ödeme güçlüğüne düşmüştür. Uygulanan projelere satmak için yetiştirilen damızlıkların da çoğu kesime gitmiştir.

Avrupa Birliği'nde Üretici Örgütlenmesi

Üreticilerin örgütlenmesi bilimsel açıdan ele alındığında, hedeflerine göre ekonomik ve mesleki olmak üzere 2 farklı şekilde gruplandırılmaktadır. AB'de de örgütlenme bu şekildedir. Ekonomik örgütlenme, üretim ve pazarlama alanında daha güçlü duruma gelmeyi hedefleyen kooperatif, dernek ve şirketleri kapsamaktadır. Mesleki örgütlenme ise çiftçinin üretim ve piyasa hakkında bilgilendirilmesini ve çıkarlarının korunmasını hedefleyen ziraat odaları, branş birlikleri ve hatta bazı sendikaları da kapsayan, sosyal amaçlı örgütlerden oluşmaktadır. Bu iki farklı örgütlenme şekli, kendi aralarında ulusal ve AB düzeyinde mevcut hukuk kuralları dâhilinde birleşmeler gerçekleştirerek, birtakım üst yapılanmalara gidebilmektedirler. Dikey örgütlenme olarak da kabul edilebilecek bu yapılanmalara ilişkin AB'deki oluşum tabandan çatıya doğru bir piramit şeklinde aşağıda sıralanmıştır. Piramitte örgüt tipleri tanımlanırken konunun daha iyi takip edilebilmesi amacıyla her bir düzeye numara verilmiş ve AB mevzuatında geçen İngilizce karşılıkları yanlarına yazılmıştır. Ayrıca bir üst seviyeye geçebilmek için örgütlerin sahip olmaları gereken şartları belirleyen ve tanınma kriterleri adı verilen eşikler, kırmızı alanlar ile belirtilmiştir.

Şekil 1. AB'de üretici örgütlenmesi

AB'DE ÜRETİCİ ÖRGÜTLENMESİ

1. AB'de Mevcut Örgütler (Any Legal Entity): AB'de tarım sektöründe tüzel kişiliğe sahip çeşitli üretici örgütlenmeleri bulunmaktadır. Tarımsal alanda yerel düzeyde faaliyet gösteren kooperatifler, branş birlikleri (bizdeki üretici birliklerinden farklı), ziraat odaları, dernekler, vakıflar, şirketler, ekonomik amaçlı sendikalar gibi bütün üretici örgütleri genel anlamda Mevcut Örgütler olarak ifade edilmekte ve bu yapılanmada tabanı teşkil etmektedirler. Bunlar ülkemizdekine benzer şekilde bölgesel ya da ulusal düzeyde bir araya gelip örgütlenebilmektedirler.

2. AB’de Üretici Grubu (Producer Groups): Mevcut Örgütler ya da herhangi bir örgüte üye olmayan fakat örgütlenmek isteyen üreticiler, hâlihazırdaki durumları AB yasalarında (Ortak Piyasa Düzenleri ve Kırsal Kalkınma Mevzuatı) belirtilen yapıya ulaşabilmek için yeterli düzeyde değilse, kuruluş yardımı adı altında bir ön destek olarak 5 yıllık bir geçiş süresi için “Üretici Grubu” olarak adlandırılırlar. Üretici Grubu olarak adlandırılanlar ilk 5 yıl cirosunun %5’lik bir kısmı oranında kuruluş desteği alabilir. Bu süre sonunda, bu Üretici Grubu ya Üretici Örgütü seviyesine çıkar ya da fesih olur.

3. AB’de Üretici Örgütleri (Producer Organizations): Yine aynı şekilde mevcut yapıda yer alan veya herhangi bir örgüte üye olmayan üreticiler bir araya gelerek, AB kriterlerine uygun olarak tanınma hakkını kazanmaları halinde “Üretici Örgütleri” olarak adlandırılırlar. Bu örgütler çiftçilere yardım verilmesi, girdi temini, üretim/işleme, depolama, pazarlama ve piyasaya müdahale gibi konularla ilgilenirler.

4. AB’de Üretici Üst Örgütleri (Associations Producer Organisation): AB Komisyonu tarafından görevlendirilen Üretici Örgütleri de AB kriterlerine uygun olarak tanınma hakkını kazanmaları halinde, kendi aralarında bir araya gelerek “Üretici Üst Örgütleri” olarak tanımlanırlar.

5. AB’de Meslekler arası Örgütler (Interbranch Organisations) ve Sektörel Örgütler (Operator’s Organisations): Eğer bu dikey yapılanma yetersiz kalırsa, sektörde bulunan üreticiler ve üretici olmayan (işlemeci, sigortacı, nakliyecisi, depolayıcı gibi) diğer bütün paydaşlar yine mevzuatta belirtilen tanınma kriterlerinin sağlanması şartıyla birlikte geniş kapsamlı bir örgütlenme yapısına giderek, Meslekler arası Üretici Örgütleri kurabilirler.

Sektörel Örgütler ise Üretici Örgütleri ile ziraat odaları, çiftçi branş birlikleri gibi ticari faaliyette bulunmayan örgütlerin, tarımsal sanayiciler ve tüccarlar ile birlikte kurdukları tüzel kişiliklerdir. Sektörel sorunlara çözüm aramak, lobi faaliyetlerinde bulunmak, danışmanlık hizmetleri vermek, pazarlamadaki ve piyasadaki boşlukları üretici lehine göstermek, halkla ilişkileri yürütmek ve ürünlerin kalitesini yükselterek ve reklam vererek talebi arttırmaya çalışmak gibi görevleri vardır. Ayrıca bunların da ulusal düzeyde örgütleri bulunmaktadır.

6. AB düzeyinde Üst/Çatı Örgütlenme: Tanınma hakkına sahip olan ya da olmayan bütün örgütlerin ve bunların üst örgütlerinin, kendi aralarında bölgesel ya da ulusal düzeyde oluşturdukları federasyon/konfederasyon/ulusal birlik gibi adlar altındaki yapılardır. AB düzeyinde pazarlama ve işleme fonksiyonlarını üstlenen kooperatifler gibi ekonomik hedefleri olan örgütler Avrupa Birliği Tarım Kooperatifleri Genel Komitesi (COGECA), üreticinin lobi faaliyetlerini sürdüren çiftçi branş birlikleri ve ziraat odaları gibi mesleki hedefleri olan örgütler ise Avrupa Birliği Tarımsal Mesleki Organizasyonlar Komitesi (COPA) bünyesinde bir araya gelmektedirler. Merkezleri Brüksel’de aynı sekreteryaya altında birlikte bulunan bu iki örgüt, Ortak Tarım Politikasının uygulanmasında karşılaşılan birçok sorunu çiftçi lehine çözmek amacıyla karar mekanizmalarını etkileyecek faaliyetleri yürütmektedirler.

Burada dikkat edilmesi gereken iki husus bulunmaktadır. İlk husus, AB’deki Üretici Örgütlerinin, Çiftçi Branş Birlikleriyle (Farmers Union) ve özellikle de ülkemizdeki 5200 sayılı Üretici Birlikleri Kanunu ile kurulan Üretici Birlikleriyle karıştırılmamasıdır. Bunların üstlendikleri görevler ekonomik ve mesleki anlamda olmak üzere birbirinden tamamen farklıdır. İkinci husus ise mevcut tüzel kişilikler arasında yer alan kooperatifler ile Üretici Örgütleri arasındaki ilişkidir. Üretici Örgütlerinin önemli

bir kısmı ya kooperatif tabanlıdır ya da kooperatifler ile sıkı ilişki hâlinindedir. Örneğin su ürünleri sektöründe, İspanya'da Kofrederia adı altında yüzyıllık kooperatif benzeri yapılar bir araya gelerek Üretici Örgütü kurmuşlardır. Benzer durum Hollanda'da görülmektedir. Mevcut 10 Üretici Örgütünün 9 tanesinin adı kooperatif ile başlamaktadır ve kooperatif temellidir. Bunlar özellikle mezat işlerini birlikte yürütmekte, mezatta bir müdahale gerektiğinde karşılıklı etkileşime girmekte ve üyelerinin menfaatlerini korumaktadırlar.

Sonuç olarak Avrupa'da örgütlenme alanında yaşanan tecrübeler sonunda elde edilen başarılar, AB'nin idari yapısını ve tarımla ilgili ortak politikalarını doğrudan etkilemiştir. Üretici Örgütlerinin piyasa üzerindeki etkileri zamanla daha iyi anlaşılmiş ve sorumlulukları daha da arttırılmıştır. Bu durum 2013 yılı aralık ayında yayımlanan ve aşağıda liste hâlinde verilen mevzuat ile yapılan son reform çalışmalarında belirgin bir şekilde görülmektedir. Son mevzuattaki en önemli yenilik, eskiden sadece üretim planlamasına yönelik Operasyonel Planların geliştirilerek Üretim ve Pazarlama Planı (Production and Marketing Plan) hâline dönüştürülmesidir. Artık Üretici Örgütleri sektörde değer zinciri içinde daha fazla rol alacak ve piyasada rekabet gücünü arttırıcı faaliyetlerde bulunacaktır. Bu kapsamda özellikle mezat yerlerinden başlayan ve perakendeciler ile toplu anlaşmalar yaparak üreticinin hakkını koruyabilen yeni bir yaklaşıma gidilmiştir.

Tablo 5. Ortak tarım ve ortak balıkçılık politikaları

Ortak Tarım Politikası	Ortak Balıkçılık Politikası
20 Aralık 2013 (Official Journal)	28 Aralık 2013 (Official Journal)
1305 Kırsal Kalkınma Tüzüğü	1379 Ortak Piyasa Düzeni Tüzüğü
1306 Yatay Tüzük	1380 Ortak Balıkçılık Politikası
1307 Doğrudan Ödemeler Tüzüğü	
1308 Ortak Piyasa Düzeni Tüzüğü	

3. SORUNLAR

Türkiye'de uzun bir geçmişi olan kooperatifleşme hareketi ve son zamanlarda kurulan diğer üretici örgütleri kapsamında üretici örgütlenmesi; tarım sektörünün gelişimi, etkinliği ve verimliliği açısından son derece önemli bir konuma sahiptir. Özellikle istihdam açısından büyük öneme sahip olan üretici örgütlenmesinin henüz istenilen seviyede olduğunu söylemek mümkün değildir. Üretici örgütlenmesinin uzun yıllardır çözölemeyen problemleri bulunmaktadır. Örgütlenme ve kooperatifler ile ilgili sorunların nedeni genellikle "örgüt kirliliği" ile ilişkilendirilmekte ve çözümün mevzuat değişikliği ve destekleme ile "yeniden yapılanma" olduğu iddia edilmektedir.

Yıllardır tarımda örgütlenme ve kooperatifleşme ile ilgili sorunları tartışmak üzere birçok toplantı, çalıştay yapılmasına, daha önceki tarım şûralarında, çeşitli strateji planlarında ve Kooperatifçilik Eylem ve Strateji Belgesinde ele alınmasına rağmen sorun istenilen seviyede çözölememiştir. Mevzuat çalışmalarıyla herkesin şikâyet ettiği konulara kesin çare bulunamamış, ancak geçici çözümler üretilebilmiştir. Çünkü mevzuat, ancak bir çözüm öneriniz var ise onun uygulanması esnasında

belirleyici olan bir düzenlemedir. Yani mevzuat değişikliği tek başına bir çözüm yolu değildir. Çözüm için devletin destek vermesinin beklenmesi de çözümü zorlaştıran bir diğer yaklaşımdır. Bu arada sorunu gelişmiş ülkelerdeki gibi çözmek için yapılan çalışma ziyaretlerinde karşılaştırmalar doğru anlaşılmadığı için yanlış sonuçlara ulaşılmıştır. AB'ye uyum çalışmalarının hızlandığı dönemde, AB'deki yasalardan uyarlanarak soruna çözüm aranmışsa da istenilen örgüt tipi oluşturulamamıştır. Bu örnekler, örgütlenmenin temel prensibinin yeterince anlaşılmadığını göstermektedir. Bir örgütün başarılı olabilmesi için, tabandan gelen bilinçli bir girişim olması gerekmektedir. Geçen süre sonunda verilen destek ve teşvikler ile örgütlenmede sayısal açıdan ciddi bir düzeye gelinmişse de genel olarak örgütler, çiftçiye hizmet fonksiyonlarını tam olarak yapamamakta, profesyonelce yönetilmemektedirler. Ekonomik örgütlenmenin yetersizliği, tarımda üretim planlaması yapılamamasına, pazarlamada sorunlara, tüketicide fiyat ve üreticide gelir istikrarsızlığının oluşmasına neden olmaktadır. Üreticilerin ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla çeşitli yasalarla birçok örgüt kurmuşlardır. Bunların örgütlenme yapısı incelendiğinde faaliyet konularında ve etki alanlarında çakışmalar olduğu görülmektedir. Aslında bir zenginlik olan ve çiftçinin ucuz girdi sağlaması ve Rekabet Kanunu açısından bir gereklilik olan bu durum aynı faaliyette bulunan örgütler arasında ciddi sürtüşmelere neden olmaktadır. Bu duruma örnek olarak ülkemizde et ve süt üreten üretici örgütlerinin durumu verilebilir.

Tablo 6. Ülkemizde et ve süt üreten üretici örgütleri

Örgüt Tipi	Kanuni Dayanak	Merkez Birliği Adı	Örgüt Sayısı	Ortak/Üye Çiftçi Sayısı
Tarımsal Kooperatifler	1163 sayılı Kooperatifler Kanunu	Haykoop. (Hayvancılık Koop Mer.Bir)	5.595	643.784
		Köykoop (Köy Kalkınma Koop Mer.B)		
		Tarkoop (Tarım Kooperatifleri Mer. B.)		
		Orkoop (Orman Kooperatifleri Mer. B.)		
		Pankobirlik (Pancar Ekicileri KoopM.B)	31	1.409.721
		Tuskoop (Türkiye Sulama Koop Mer.Bir)	2.450	301.939
		Toplam Kooperatif Sayısı	8.076	2.355.444
Islah Amaçlı Damızlık Yetiştirici Birlikleri	5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu	Damızlık Sığır Yetiştiricileri Mer. Bir	81	241.541
		Damızlık Koyun-Keçi Yetiştiricileri Mer.Bir	80	249.018
		Damızlık Manda Yetiştiricileri Mer. Bir	29	8.721
		Toplam Yetiştirici Birliği Sayısı	190	499.280
Üretici Birlikleri	5200 sayılı Tarımsal Üretici Birlikleri Kanunu	Türkiye Süt Üreticileri Merkez Birliği	308	214.013
		Kırmızı Et Üreticileri Merkez Birliği	120	55.034
		Toplam Üretici Birliği Sayısı	428	269.047
Tarım Satış Kooperatifi	4572 Tarım Satış Koop K	Tiftik ve Yapağı Tarım Satış Kooperatifleri Merkez Birliği	12	19.765
Et ve Süt Üreten Toplam Üretici Örgütü Sayısı			8.706	3.143.536

Yukarıdaki tabloda, sahada süt toplama ya da et üretiminde piyasaya ürün süren ve üretim, girdi temini, kayıt tutma ve özellikle pazarlama konularında birbirine rakip olan üretici örgütlerinin, hizmet verdikleri üretici sayısına göre dağılımları görülmektedir. Sonuç olarak, dokuz bine yakın üretici örgütü piyasada et ve süt konusunda birbiriyle benzer işleri yapmaktadırlar.

Diğer ülkelerdeki üretici örgütlenmesi ile ilgili uygulamalar, ülkemizdeki emsalleri ile karşılaştırıldığında, ülkemiz üretici örgütlenmesinin mevzuat, yapılanma, destekler açısından hiçbir fark olmamasına rağmen piyasada etkinlik ve kendilerinden beklenen hizmeti verme açısından yeterli performansa ulaşamadıkları görülmektedir. Ülkemizde üretici örgütlenmesinin önündeki en önemli engel, üretici tarafından örgütlenme kültürü ile ilgili yeterli farkındalığın oluşturulamamasıdır. Üretici örgütlenmesinin sorunları genel anlamda sosyoekonomik sorunlar olarak tarif edilebilir. Bugüne kadar literatürde, sorunlar ile ilgili yapılan genel sınıflandırma göz önüne alınarak Şûra çalışması sırasında iletilen sorunlar aşağıdaki gibi gruplandırılmıştır:

3.1. Mevzuat sorunları

1. Örgütlenmeye ilişkin çok sayıda ve birbiriyle çelişen mevzuat bulunması önemli bir sorundur.
2. Farklı kanunlara göre farklı bakanlıklarda kurulan tarımsal örgütler arasında fırsat eşitliği olmamaktadır.
3. Çeşitli mevzuatlarda yer alan aynı tanım, farklı bakanlıklarda farklı bir örgütlenme yapısı için kullanılmakta ve bu da tanım kargaşasına neden olmaktadır.
4. Birçok kurum ve kuruluşta yasal konularda yeterli danışmanlık hizmeti verecek personel olmaması önemli bir eksikliklerdir.
5. Mevzuat değişikliği yapılarak bütün sorunların çözülebileceğine inanıldığı için sürekli mevcut mevzuatta değişiklik yapılmaktadır.
6. Büyükşehir Yasası ile mahallelere dönüşen köylerin idari yapısı üretici örgütlerinin faaliyetlerini olumsuz yönde etkilemektedir.

3.2. Yönetim sorunları

1. Üretici örgütünün idari yönetiminde kurumsal ve profesyonel yönetim eksikliği ve bu konuda yetişmiş eleman noksanlığı da yönetim sorunları arasında yer almaktadır.
2. Genel Kurulu kaybeden bir üretici örgütü yöneticisinin kişisel çıkar amacıyla bölgede henüz kurulmamış bir örgüt kurarak yeni bir tüzel kişilik yani ayrıcalıklı statü kazanmaya çalışması sıkça görülen bir durumdur.
3. Üretici örgütlerinin yönetimine seçilen kişiler çiftçinin destek alabilmek için birliğe üye olma mecburiyetini bir baskı olarak kullanıp keyfi yönetim gösterebilmektedirler. Üretici ve ıslah birliklerinin üyelerinin genel kurula katılım oranları çok düşüktür. Kooperatiflerde ise popülist yaklaşımla seçim kazanmaya veya başka örgüte gitmemesine odaklı borçlu ortaklara tahsilatlarda tolerans gösterip kooperatifin mali dengelerini bozmak suretiyle sorun oluşturulmaktadır.
4. Kadın ve gençlerin yönetimde yeterince yer almaması da önemli bir yönetim sorunudur.
5. Kooperatifler genel anlamda bağımsız yapılar olmalarına rağmen, ana sözleşme değişikliği, yatırım yapma serbestisi gibi konularda hâlen ilgili bakanlığın onayına bağlı olmaları, genel kurul toplantıları, yönetim kurullarının oluşturulması gibi konularda bazı baskıların olması bu bağımsızlığa gölge düşürmektedir.
6. Tarımsal örgütlerde üyelerin yönetime, tarımsal örgüte ve birbirlerine karşı güven eksikliği sorunu bulunmaktadır.

3.3. Denetim sorunları

1. Tarım ve Orman Bakanlığı bünyesinde yeterli denetim elemanı (kontrolör, müfettiş vb.) olmaması nedeniyle denetim sorunu yaşanmaktadır.
2. Dikey yapılanmada, bazı üretici örgütlerinde bir üst örgütün seçiminde serbestlik olması (kooperatiflerin 5200 sayılı Kanunla kurulmuş ilçe birliğine ve 5996 sayılı Kanunla kurulmuş il birliğine girmelerinde serbestlik olması) üst örgütün kendisine üye olan örgütlerin (kooperatif üst birliğinin kendisine ortak olan kooperatiflerin) denetimini yapmasını engellemektedir.
3. Bağımsız denetim mekanizması ile ilgili yaşanan güven ve maddi sıkıntılar, bu mekanizmanın gelişmesini engellemiştir. Kooperatifçilikte gelişmiş ülkelerdeki denetim kooperatifleri gibi güvenilir profesyonel denetim hizmetini verebilecek bir yapının olmayışı önemli bir eksikliklerdir.
4. Kooperatif merkez birliklerinde kooperatifleri denetleyecek yeterli sayıda teftiş birimlerinin olmaması denetimde sorunlar oluşturmaktadır.
5. Üretici örgütleri yöneticilerinde olduğu gibi, genel olarak, öz denetim yapmakla görevli denetim kurumlarının etkin denetim için bilgi ve beceri eksiklikleri de sorun yaratmaktadır.

3.4. Finansman ve sermaye sorunları

1. Üretici örgütlerinde düşük ortaklık ya da katılım payı nedeniyle yaşanan sermaye yetersizliği, teminat bulma zorluğu ve ihtiyaç duyduğu anda uygun finansmana erişim sorunu yaşanmaktadır.
2. Üretici örgütleri politik ve günlük politikalardan etkilenmeyen güvenli finansman kaynaklarına sahip değildir.
3. Mevcut tarımsal desteklemeler üretici örgütlenmesini güçlendirecek düzeyde değildir.
4. Kooperatiflerin borsa işleri ve genel kurul onayı gibi idari işlemlerinden başka kurumlara para kesilmesi de bu konudaki önemli sorundur. Kooperatiflerin veya üretici birliklerinin alım ve satımını yaptığı et, süt, buğday, mısır vb. gibi ürünlerin borsada işlem görmediği halde borsa tescilini Ticaret Borsaları, genel kurul ve kuruluş tescillerini ise Ticaret Odaları yapmaktadır. Burada kaynak üretene değil ürünle ve işle hiçbir ilişkisi olmayan diğer kurumlara aktarılmaktadır.
5. Tarıma özel bir finans kurumunun olmaması, Ziraat Bankasının konu uzmanlığı işlevini yeterince yerine getirmemesi, kooperatif şeklinde yapılanmış bir Tarım Bankasının olmaması buradaki sıkıntıları oluşturmaktadır.
6. Üyelik aidatlarının düzenli olarak ödenmemesi ve kooperatiflerin risturn dağıtmaması.

3.5. Yapılanma ve iş birliği sorunları

1. Örgütlenmeden sorumlu yapılanmada çok başlılık ve dağınıklık bulunmaktadır.
2. Tarımda üretici örgütlenmesine yönelik kamu tarafında uzun dönemli ortak bir politikanın ortaya konulmaması, buna ilişkin Tarım ve Orman Bakanlığı bünyesinde yeterli düzeyde üst idari bir yapının (Genel Müdürlük) bulunmaması buradaki sorunlar içerisinde değerlendirilmektedir.
3. Mevcut üretici örgütleri kendi aralarında ortak menfaatler oluşturmak yerine birbirlerine rakip olmaktadır. Mevcut üretici örgütler arasında ortak çalışma kültürü oluşturulamamıştır.

4. Tarım işletmelerinin yapısal sorunları, üreticilerin örgütlenmelerini olumsuz etkilemektedir.
5. Kooperatiflerin ve diğer üretici örgütlerinin kuruluş aşamasında yapılan etüt çalışmalarının gerçekten ihtiyaç olup olmadığının yanında sürdürülebilir bir hizmet potansiyelinin bulunup bulunmadığı konusunda üst birlik görüşü alınmamaktadır.
6. Üreticiler tarafından kredi kullanmak, ilave destek alabilmek veya şifre kullanma yetkisi alabilmek amaçlı çok sayıda örgüt kurulmuştur.
7. Polikültür üretim yapan üretici, ürün bazında kayıt altına alınabilmek ve desteklemelerden faydalanabilmek için birçok örgüte üye/ortak olmak zorunda kalmaktadır. Üretici, sahada bütün tarımsal faaliyetlerini tek bir çatı altında gerçekleştireceği çok amaçlı birim örgütü seçmekte zorlanmakta, hangi üründe hangi örgüte üye/ortak olacağını bilememektedir. Bu da çeşitli alt sorunlara neden olmaktadır:
 - a. Üretici açısından sahiplenme ve katılım sorununa neden olmaktadır.
 - b. Üretici, tüm bu örgütlere kaynak sağlamak durumunda kalmaktadır.
 - c. Üretici örgütü açısından faaliyet sahası ve konusu çatışması “yerel anlaşmazlıklara” neden olmaktadır.
 - d. Tarım ve Orman Bakanlığı birden fazla örgüt ile muhatap olduğu için aynı konuda farklı farklı beklentileri karşılamak durumunda kalmaktadır.
8. Ekonomik amaçlı örgütlerin küçük ölçekli ve az ortaklı olması; etkin olmasını ve kaynakları verimli kullanmasını engellemektedir. İlave olarak, faal olmayan kişilerin ortak veya üyeliklerinin sürdürülmesi (sonlandırılmaması), genel kurulların etkinliğini olumsuz olarak etkilemektedir.
9. Üretici örgütlerinde (kooperatiflerde) vergi muafiyeti için kendi içinde dikey örgütlenme şartının kalkması (Kooperatiflerde kurumlar vergisinden muafiyet şartları arasında yer alan 5422 sayılı kanunun 7. Maddesinde bulunan “bölgesinde faaliyete geçen üst birliğe girmeyen kooperatifler muafiyetten faydalanamaz” ifadesinin 13.06.2006 tarihinde çıkarılan 5520 sayılı yeni yasayla kaldırılması), dikey yapılanmayı olumsuz etkilemektedir.
10. Üst örgütlenme yapılmadığı durumlarda, birim kooperatiflere yönelik, eğitim, denetim, danışmanlık, teknik ve yasal hizmet sunumunda yetersiz kalınmaktadır.
11. Hayvancılık desteklemelerinden faydalanabilmek için gerekli olan dikey örgütlenme zorunluluğunda, kooperatiflerin Bakanlık talimatıyla 5200 veya 5996 sayılı Kanunla kurulmuş süt veya damızlık ıslah birliğine üye olarak dikey örgütlenmeyi tamamlamış kabul edilmesi kooperatif örgütlenme bütünlüğünü ve teşkilat içi disiplinin sağlanmasını engellemektedir.
12. Örgütlenme sorununu, gelişmiş ülkelerdeki gibi çözmek için yapılan çalışmalar, incelemeler, sebep sonuç ilişkisi doğru anlaşılmadığı için yanlış sonuçlara ulaşılmıştır.
13. Kooperatifçilik Eylem ve Strateji Belgesinde yer alan tarım ile ilgili hususlar, 17 Ekim 2012 tarihinde dönemin Başbakanı olan Sayın Cumhurbaşkanı R. Tayyip ERDOĞAN tarafından açıklanan Kooperatifçilik Strateji ve Eylem Planı'nda yer alan konular üzerinden geçen 7 yıla rağmen tam anlamıyla uygulamaya konulamamıştır.

3.6. Pazarlama ve katma değer oluşturma sorunları

1. Üretici örgütlerinin ürün pazarlama konusundaki faaliyetleri yetersizdir. Sadece üreten ve girdi tedariki yapan üretici örgütü tipinden, işleyerek ve pazarlayarak katma değer oluşturan üretici örgütü tipine dönüşülememesi bu açıdan sorun yaratmaktadır.
2. Pazar ve fiyat araştırması yapılmadan üretim yapılması nedeniyle üretici fiyatları, üreticinin etkin olmadığı, pazarlık gücünün olmadığı bir yapı içinde şekillenmektedir. Üretici, piyasanın arz ve talep dengesini gözleyecek ve ona göre dengeleri oluşturacak, rekabeti sağlayabilecek mekanizmaları oluşturamamış; pazardaki hâkimiyet unsurları değiştirilememiştir. Fiyatların oluşturulmasında üretici ile nihai tüketicinin etkin olmasını sağlayabilecek üretici örgütü yapılarının oluşması veya gelişmesinin sağlanamaması önemli bir sorundur.
3. Pazarın talep ettiği kalite ve standartta ürünü, pazarın talep ettiği tarih ve miktarda üretebilecek planlamanın yapılamaması da bir diğer pazarlama sorunudur.
4. Üretimde kalite ve standardizasyon konusunda üreticinin bilgi eksikliğini gidermek üzere üretici örgütlerince yeterince faaliyette bulunulmamaktadır.
5. Örgütlerin ulusal ve uluslararası piyasalarda rekabet gücü bulunmamaktadır.
6. Çok uluslu şirketler, üretici örgütlerinin yerel düzeydeki üstünlükleri ve ayrıcalıklı durumlarını bile tehdit etmeye başlamıştır. Son yıllarda ülkemizde hızla yaygınlaşan market sektöründeki çok uluslu şirketler süt ve süt ürünleri başta olmak üzere gıda ürünleri üzerinde baskı oluşturmaktadırlar. Önce fason üretim ile tekelleşmeye gidip ardından üretici fiyatlarına tesir etmektedirler. Bu defa üretici örgütleri tarafından maliyeti hesaplanan ve üreticinin geçim payı ilave edilerek satılması planlanan ürünler maliyetin altında alınmak istenilmektedir. Böylece üretici üretimden çekilmektedir. Bu konu da üretici örgütlerinin ve kooperatiflerin önündeki pazarlama kabiliyetlerini kısıtlayan yapısal bir sorundur.
7. Üretici ile tüketici arasında doğrudan bağlantı kurabilecek kabiliyette yeterince üretici örgütü bulunmamaktadır.
8. Hal Yasası adıyla da anılan 5957 sayılı Kanun nedeniyle zincir marketler sözleşmeli üretimde avantajlı duruma gelmekte ve bu durum üreticinin örgütlenmesini olumsuz yönde etkilemektedir.
9. Yapılan araştırmalar ile üreticilerin tarımsal örgütlerden en önemli beklentisinin piyasa fiyatından yüksek fiyattan ürün pazarlama ve piyasa fiyatından daha ucuza girdi temini olduğu tespit edilmiştir. Fakat Türkiye'deki tarımsal örgütler ürün pazarlama ve girdi temini açısından çok etkili olamamaktadırlar.

3.7. Eğitim ve araştırma sorunları

1. Eğitim, yayım, bilinçlendirme ve AR-GE faaliyetlerinde yetersizlik bulunmaktadır.
2. Üretici örgütlerinin başarılarının bilimsel ve objektif değerlendirilmesi yapılamamıştır. Bugüne kadar üretici örgütlerinin ekonomiye katkısı, yarattığı istihdam, kayıt dışının kayıt altına alınmasındaki rolü, hizmet sektörüne katkıları bilinmemekte, bu konuda ciddi araştırmalar da bulunmamaktadır.

3. Üretici örgütlerine ait istatistiksel verilerin düzenli girişi yapılan, diğer veri tabanları ile uyumlu bir veri tabanının oluşturulamaması önemli bir sorundur.
4. Çiftçinin organik yetiştiricilik ve iyi tarım uygulamaları gibi modern tarım tekniklerinin yanı sıra ekonomik idari işler ile ilgili bilgi eksiklerinin tamamlanması konusunda, üretici örgütleri eğitim hizmeti vermede yetersiz kalmaktadır.
5. Tarım ve Orman Bakanlığı bünyesinde örgütlenme konusunda çalışan personelin kooperatifçilik temel bilgisi, yaratıcı ve tecrübeye dayalı yetişkin eğitimi konusunda bilgi eksikliği vardır. Kooperatifçilik eğitimi için kooperatif alanında hizmet yürüten kamu kurumlarının personeline yönelik eğitimcilerin eğitimi sertifika programının olmaması saha çalışmasında sorun yaratmaktadır.
6. Üretici örgütlerinde genellikle örgüt içi eğitimler pasif ve sadece teorik olarak gerçekleştirilmektedir. Başarılı kooperatif uygulamalarının görülmesi, yerinde inceleme ziyaretlerinin sağlanması gibi rol model uygulamaların görülmesi, incelenmesi eğitimlerin içinde yer almamaktadır.
7. Kadın ve gençler eğitimlerden yeterince faydalanmamaktadırlar.

3.8. İmaj – Farkındalık sorunları

1. Devlet-kooperatif ilişkilerinde vesayet sistemi ağırlıklı olduğundan Türkiye’de devlet kooperatif ilişkisine üreticinin bakış açısı da sorundur. Üreticiler, kooperatifleri kendi örgütleri olarak değil bir devlet (kamu) kurumu gibi görmektedirler. Bu durum gerçek demokratik kooperatiflerin oluşması önündeki en önemli engeldir. Hiç kuşkusuz bu olumsuz durum, izlenen kooperatifçilik politikalarının bir sonucudur.
2. Gerek üretici örgütü ortak/üyeleri arasında, gerekse ilgili diğer kesimlerde yeterli bir örgütlenme bilincinin ve eğitiminin sağlandığını söylemek mümkün görülmemektedir. Bu durum sorunların çözümünü baştan zorlaştırmaktadır.
3. Toplumda ve hatta kamuda birçok kişinin kooperatif ve örgüt kelimeleri ile ilgili kalıplaşmış yanlış bilgileri ve imaj sorunu bulunmaktadır.
4. Kooperatifçilik siyasi bir hareket olarak değerlendirilmiş, olumsuz algılar oluşturulmaya çalışılmıştır.
5. Çiftçinin örgütü sadece devletten gelecek yardımın geçiş kapısı olarak görmesi ve desteği alınca örgütü bırakıp, kendi malı-şirketi gibi düşünmemesi de önemli bir sorundur.
6. Örgütlenme kültürü yeterli düzeyde olmadığı için, üretici örgütü üyeleri/ortakları arasında siyasi ve sosyal farklılıklardan ve kefaletten dolayı problemler çıkmaktadır.
7. Mevcut üretici örgütleri ortak paydalarda iş birliği yapamamaktadır.
8. Kadın kooperatiflerine ön yargılı yaklaşılmaktadır. Fırsat eşitliği yaklaşımı yeterli değildir. Kadın ortak/üye sayıları konusunda cinsiyet duyarlı bilgiye ulaşamamaktadır.

3.9. Üretici örgütleri tüzel kişiliklerinin özel sorunları

1. Orman üretiminde faaliyet gösteren tarımsal kalkınma kooperatiflerinin 6831 sayılı Orman Kanunu'nun 34. ve 40. madde ile verilen haklarını elinden alan yeni yasa tasarısı Bakanlar Kurulunca imzalanarak komisyon gündemine kadar gelmiştir. Bu tasarı yasalastığı takdirde 3000 civarındaki tarımsal kalkınma kooperatifi tasfiye durumuna gelecektir.
2. Damızlık Koyun ve Keçi Yetiştiricileri Birliği ve Damızlık Arı Yetiştiricileri Birliği ve diğer damızlık birliklerinin üstlendikleri rol itibarıyla diğer tarımsal örgütlerden farklılık arz ettiği düşünülmektedir. Bu sebeple Damızlık Koyun Keçi Yetiştiricileri Birliklerine ilişkin münhasıran veya diğer damızlık birliklerini içine alacak şekilde 4572 sayılı Tarım Satış Kooperatif ve Birlikleri Hakkında Kanun veya tarım kredi kooperatiflerinin tabi olduğu 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu benzeri kendilerine özel ayrı bir yasal düzenleme yapılmasını talep etmektedir. Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği ise kendilerine özel ayrı kanun yerine yeni bir ıslah kanununun çıkartılmasını ve örgütlenmelerinin bunun altında ele alınmasını talep etmektedir.
3. Damızlık Arı Yetiştiricileri Birliği, 5996 sayılı Kanunla kurulan birliklerin ıslah amaçlı yetiştirici birlikleri olduğunu bildirerek, ana sözleşme ve yönetmeliklerine bakıldığında, ürünü pazarlama görevlerinin de yapılması istenmektedir. Bu bağlamda ürün pazarlamasının çok farklı bir meslek grubu, mesleki deneyim ve sermaye gerektiren bir sistem olduğunu belirtmektedir. Bu nedenle birliklerin görev tanımı, yetkileri ve ekonomik durumlarının yeniden planlanması gerektiğini vurgulamakta, ana sözleşmelerde yapılan görev tanımlarını yerine getirecek hiçbir yetki ve mali kaynaklara sahip olunmamasının gelişen ekonomik konjonktürde birlikleri zor duruma soktuğunu bildirmektedir. Mevcut birliklerin seçim ve delege sistemlerinde adaletsizlik ve dengesizlik sorunu olduğunu, mevcut ana sözleşmeler ile temsilde adalet olmadığını, temsil ettiği üye sayısına göre delege sayısının belirlenmesi gerektiğini ve delege sayısına göre de birliklerin yaşayabileceği aıdat sistemi getirilmesi gerektiğini belirtmektedir.
4. PANKOBİRLİK ve Pancar Ekicileri Kooperatifleri de aynı şekilde Tarım Satış Kooperatifleri ve Tarım Kredi Kooperatiflerinde olduğu gibi kendilerine özel ayrı bir yasal düzenleme yapılmasını talep etmektedir.
5. Türkiye Sulama Kooperatifleri Merkez Birliğine bağlı birim kooperatiflerin bölge birliğine, bölge birliğinin, merkez birliğine ortak olma mecburiyeti getirilmelidir. Birim kooperatif kuruluşu merkez birliğince yapılmalıdır. Birim kooperatif genel kurulu bölge birliği, bölge birliği genel kurulu merkez birliğince yapılmalıdır. Sulama kooperatiflerinin ayakta kalması gerekmektedir. Eski uygulamada olduğu gibi daha önce de tüzüğümüzde yer alan "kooperatiflerin su satışından kesilen %2'lik payın %1'inin bölge birliğine, diğer %1'lik payın da merkez birliğine eğitim ve ucuz enerji altyapısı oluşturulmasında kullanılmak üzere ayrılması tüzüklerimize tekrar konulmalıdır. Merkez ve bölge birliklerimizin güçlenmesi ve merkez birliğimizin sulamada güneş ve rüzgâr enerjisi üretim tesisleri kurulmasında da kullanılmak üzere TEDAŞ Genel Müdürlüğüne bağlı olup özelleştirilen dağıtım şirketleri tarafından Tarımsal Sulama Tarifesi kullanılan abonelerden %1 tarımsal kalkınma payı kesilerek genel kurul kararınca Türkiye Sulama Kooperatifleri Merkez Birliğine aktarılması önerilmektedir.

6. Hayvancılık Kooperatifleri Merkez Birliği, tüzel kişilik kazanmış bir kooperatifin kanununla kurulmuş kendi üst birliğine ortaklığının zorunlu olması gerektiğini savunmaktadır. Örneğin 20 baş bir süt işletmesi olan çiftçinin süt üretici birliği, damızlık ıslah birliği ya da kooperatif olmak üzere mutlaka bir örgüte üye ya da ortak olduğunu, süt desteği, buzağı desteği gibi destekleri örgütlü üretici olarak alabildiğini vurgulayarak bu işletmede doğan erkek buzağuları besiyeye alıp kestirdiğinde yıllık 5 adetten fazla ise besiyeye desteği almak için mevzuat gereği bir de ilave olarak kırmızı et üretici birliğine üye olmak zorunda bırakılmasını sorun olarak belirtmektedir. Bu konuya karşı çıktıklarını belirterek, bu işletme TÜRKVET sisteminde süt işletmesi olarak tanımlı ancak doğal olarak erkek hayvanlarını besiyeye alırken neden kırmızı et birliğine üye olmasını gerektiğini sormaktadır. Burada dile getirdikleri ikinci konu ise kooperatifler, 5200 sayılı birlikler ve 5996 sayılı birlikler kendi içinde dikey teşkilat zorunluluğunun olmasıdır. Bireyler gönüllü olmalı, akredite olmuş bir tek örgüt ile tüm işlerini yapabilmelidir şeklinde düşünmektedirler.
7. HAYKOOP tarafından üretici örgütleri ile ilgili önerilen genel yaklaşıma göre tüm örgütlerin farklı kanuna göre kurulmasına rağmen girift bir ortamda faaliyet göstermeleridir. İslah amaçlı birlikler ıslah çalışmasına nazaran ağırlıklı olarak süt ve yem ticareti yapmaktadırlar. Diğer yandan 5200 sayılı üretici birlikleri de planlama, pazar araştırması, tüketim alışkanlığı kazandırma gibi politika belirleme alanında faaliyet gösterme amacıyla kurulmalarına karşın süt başta olmak üzere akaryakıt ticaretine varan bir faaliyet yelpazesi açmışlardır. Tabii bu işlemleri mevcut birlikleri aracılığı ile değil iktisadi işletmeler aracılığı ile yapmaktadırlar. Öyleyse bu birliklerin iktisadi işletmeleri kooperatiflere dönüştürülebilir. Böylece üretici örgütleri arasında yaşanan ticari rekabet son bulur. Bu konudaki kargaşayı bitirmek için atılabilecek ikinci adım ise 1163, 5200 ve 5996 sayılı Kanun'la kurulmuş kooperatif, kooperatif üst birlikleri ile diğer ürün ve ıslah amaçlı birlikleri kendi içinde birleştirmek ve birleşmeden sonra oluşacak her birliğe ve üst kuruluşuna mesleki, ticari ve ihtisaslaşma dalında tüm yetkilerin verilmesidir. Böylece bir çiftçi kendine en uygun mesafede, tüm ihtiyaçlarını karşılayacak sadece bir örgüte rızası ile girecektir. Yeni oluşacak örgütler ve üst kuruluşları kuvvetli bir tabana sahip olmak adına pozitif bir enerji sarf edecekler ve tarımda arzu edilen örgütlenmeye doğru kuvvetli bir adım atılmış olacaktır.
8. Arı Yetiştiricileri Birliği, kamu ile birlikte üst akıl olması; balda, uluslararası marka olunması; pazarlama ve kırsal kalkınmada, öncü ve etkin olmak için projeler ve desteklemeler yapılması gerektiğini düşünmektedirler.
9. Su Ürünleri sektöründe iş birliği yapılması ve üretim ve pazarlama sorunlarının çözülmesi kayıt dışı avcılığın engellenmesi için örgütlenmeye mutlak ihtiyaç vardır. Su ürünleri sektöründe DENBİR'e üyeliğin Deniz Ticaret Odası, TZOB gibi zorunlu kılınması gerektiği düşünülmektedir.
10. AB OBP kapsamında kurulan Balıkçılık Üretici Örgütleri yapısına uygun yapı oluşturulması ve su ürünleri kooperatiflerinin bu yapı içinde anahtar rol oynaması için gerekli tedbirlerin alınması gerektiği düşünülmektedir.
11. Tarım alanında faaliyette bulunan kadınlar tarafından kurulan kooperatifler ile ilgili kuruluş sorunları bulunmaktadır. Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri köy veya köy gruplarında kurulmaktadır. Köy gruplarının aynı ilçeye bağlı olması istenmektedir. Bazı durumlarda birden fazla ilçeye ait olup, coğrafi, iklim, kültürel vs. şartları aynı olan köy grupları tarımsal kalkınma kooperatifi kurmak istediklerinde buna izin verilmemekte, örgütlü üretim yapmak isteyen köy gruplarına engel olunmaktadır. Bu durum üreticilerin ve kadınların örgütlülüğüne sorun teşkil etmektedir. Oysa

Ticaret Bakanlığının ana sözleşmesinde, çalışma bölgesi sınırlaması bulunmayıp, kooperatif gerekli gördüğü takdirde yurt içinde ve yurt dışında şubeler açabilmektedir. Bu durum özellikle desteklemeye çalıştığımız kadın örgütlenmesinde sıkıntı yaratmaktadır. Tarımsal faaliyet gösteren kadınlar farklı arayışlarla Ticaret Bakanlığı bünyesinde Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi kurma yoluna gitmektedir. Bu da kooperatifçilik açısından çift başlılık/yetki karmaşası yaratmaktadır.

3.10. Görüşü bildir ve il tarım ve orman müdürlüklerinde yapılan hazırlık toplantılarında üretici örgütlenmesi ile ilgili iletilen sorunlar

Şûra kapsamında “Görüşünü Bildir” adı altında Tarım ve Orman Bakanlığına elektronik ortamda doğrudan üretici örgütlenmesi ile ilgili 100’den fazla görüş bildirilmiştir. Bu görüşlerin çoğu üretici örgütlerinin sayısının çok olduğu belirtmekte ve çiftçinin hangisine katılacağını şaşırıldığı, bunların sadece aidat toplayan, kendilerine yeterli hizmet vermeyen, idarecilerinin kişisel çıkar sağladığı yerler olarak anlatılmaktadır. Çiftçiler örgütlerin çoğunun kapatılmasını, birleştirilmesini ya da sayısının bitkisel üretim, hayvancılık gibi çok genel üretim konularında olacak şekilde azaltılmasını istemektedirler. Çiftçilerin sorunlarına daha çok muhatap olan il ve ilçe teşkilatında görevli mühendisler ise aynı sorunları daha teknik olarak ifade etmişlerdir. Genellikle üretici örgütlerinin ucuz girdi temininden öteye geçerek, pazarlama ve üretimi planlama konularında da daha faal olmaları gerektiğini vurgulamışlardır. Burada yer alan önerilerin büyük çoğunluğu metin içinde yer almaktadır. Bölgeye ya da yerleşim birimine hatta şahıslara özel bildirilen sorunlar genelleştirilerek metin içindeki ifadeler ile karşılaştırılmış ve mümkün olduğunca bütün görüşlerin metne yansımaları sağlanmıştır.

İl Tarım ve Orman Müdürlüklerinde yapılan Hazırlık Toplantıları sonunda oluşturulan raporlar genel sorunlar üzerinden oluşturulduğu için her raporda üretici örgütlenmesi ile ilgili sorunlar tek tek süzölmüştür. Raporlarda örgütlenme ile ilgili sorunlar genellikle işleme ve pazarlama alanında örgütlerin etkinliklerinin artırılması konusunda yoğunlaşmaktadır. Bu arada örgüt fazlalığının sorun yarattığı ve aynı konudaki örgütlerin ortak menfaatler oluşturularak bir araya getirilmesi için teşvikler yapılması üzerinde durulmaktadır.

4. HEDEFLER VE STRATEJİ

Bu bölüm hedefler ve strateji adı altında iki alt başlık olarak hazırlanmıştır. Hedeflerde çalışma grubuna iletilen bütün güçlü, zayıf, fırsat ve tehditler ile ilgili değerlendirmeler ve hedefler birleştirilmeye çalışılmıştır. Strateji kısmı ise bu bilgiler doğrultusunda bir hedefe ulaşma yolu belirlenerek oluşturulmuştur.

4.1. Hedefler

Hedefler, literatürde bulunan bilgiler, Cumhurbaşkanlığınca hazırlanan ve Türkiye Büyük Millet Meclisince kabul edilerek yürürlüğe giren On Birinci Kalkınma Planı’nın (2019-2023) tarımla ilgili hedefler bölümünün, örgütlenme ile ilgili hususlar ve çalışma grubuna katılan kurum ve kuruluşların verdikleri bilgi notu ve raporlar doğrultusunda toplanan hedefler aşağıda başlıklar halinde gruplandırılmıştır.

Yapılanma:

1. Türk tarımındaki sorunların nedeni üreticiler olarak algılanmakta ve çözümler üreticilerden ve Tarım ve Orman Bakanlığından beklenmektedir. Tarımın bugünkü sorunlarının ve sağlıklı geleceğinin inşa edilmesi için çiftçi, ticaret, dış ticaret, kamu ve üniversite temsilcilerinin ülkemiz çıkarlarını gözeterek bir ulusal program ve AB tarım mevzuatı doğrultusunda ortak bir çalışma programının müştereken yürütülmesi şarttır.
2. Polikültür işletmeler çok sayıda örgüte üye olmak zorunda kalmamalıdır. Çok amaçlı tek tip bir birim örgütün yerelde bütün alanlar ile ilgilenmesi, ihtisaslaşmanın dikey yapıda ele alınması konusuna dikkat edilmelidir.
3. Örgüt fazlalığı, zenginliktir. Aynı tür örgütlerin mevcut durumu incelenerek birleşmeye teşvik edilmelidir. Üretici örgütlenmesi alanında çıkarılan kanunlar, birbirleri ile benzer amaçları taşıyan hükümler içermektedir. Bu durum, kuruluşları birbirine rakip duruma getirmektedir. Bunun önlenmesi için bütün örgütlerin görev tanımları iyi belirlenmelidir. Ziraat odaları mesleki çiftçi organizasyonu olarak görevini yürütürken, kooperatiflerin ise ekonomik amaçlı faaliyetler yapması gerektiği dikkate alınmalıdır.
4. Üreticiler için çalışan kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşlarının sayıca çok olması, üretici menfaatlerine yönelik ortak çalışma yapılmasına engel olmaktadır. Bundan en çok üreticiler ve ülke kaynakları zarar görmektedir. Tarımsal örgütlerden sadece Tarım ve Orman Bakanlığının sorumlu olması hususu, Ticaret Bakanlığı ile detaylı olarak görüşülmelidir.
5. Tarımsal örgütler arasında yeterli koordinasyon sağlanamamıştır. Üretimden ihracata tüm ekonomik, mesleki ve sosyal amaçlı üst örgütleri ortak bir yapıda buluşturan, sinerji yaratan, stratejik ortaklık temeline ve birlikte kazanalım anlayışına dayanan örgütler arası bir bilgi alışverişine olanak sağlayacak bilgi ağı "Tarım Paydaşları Ağı" kurulmalıdır.
6. Tarımsal örgütlenme ile ilgili Tarım ve Orman Bakanlığı bünyesinde bir genel müdürlük kurulmalı iş ve işlemler bu genel müdürlük yetkisinde birleştirilmelidir.
7. Zorunlu üyelik olmalı mı ya da dikey yapılanma zorunlu olmalı mı gibi konular iyi düşünülmelidir. Demokratik bir örgütlenme sisteminde üreticiler için zorunlu üyelik/ortaklık olamaz. Ama piyasada rekabet edebilmek için üyelik/ortaklık sonrası bazı zorunluluklar olabilir. Ama bu durumda üye/ortağa ciddi avantajların sağlanması ya da üye/ortak dışındaki çiftçilere daha yüksek fiyatla hizmet verilmesi gibi sistemlerin tartışılması gereklidir.
8. Mevzuat ve örgüt yapısında sadeleşme yapılmalıdır. Aynı görev birden fazla örgüte verilmemelidir.
9. Çağdaş ve demokratik kooperatifçilik ilkelerinin uygulanmasına özel önem verilmelidir. Hatta bu kurallar mümkünse diğer bütün üretici örgütlerine genelleştirilip yaygınlaştırılmalıdır.
10. Kooperatiflerin ekonomik ekseninde daha geniş yerleşim yerlerinde kurulmaları teşvik edilmelidir.
11. Üretici örgütlerinin üst birlikleri kurulurken kendi faaliyet alanlarında faaliyette buldukları ürünler itibarıyla buldukları bölgedeki toplam üretimin belli bir oranını yönetebilecek şekilde örgütlenmelerini hızlandırmaları gerekir. Bu oranın üzerinde faaliyette bulunmaları, onların tanınma sürecini tamamlamaları için zorunlu görülmektedir. Aksi takdirde, üretici örgütü üye/ortaklarının ortak piyasa düzenlemelerindeki fiyat politikalarının uygulanmasından yararlanamamaları gibi

bir durum çıkacaktır ki bu da kopmalara ve zayıflamalara yol açabilecektir. (AB'deki tanınma kriterleri gibi). Bu durum akreditasyon olarak da adlandırılabilir. Bakanlık örgütlere tanınma kriterleri koymalı, bunun için bir merkez kurulmalı, yılda bir kez akredite olan ve sıralamada üstte yer alan örgütler Bakanlığın imtiyazlarından faydalandırılmalıdır. Kriterlerin içinde mali, idari ve teknik konular olduğu gibi ana faaliyet konusunda pazar payı, kapasite oranı gibi başlıklar da olmalıdır. Bu kriterlere sahip olan örgütlere imtiyazlar veya yetki devirleri vermelidir. Bu kriterler fesihlerde de bir belirleyici unsur olarak kullanılabilir. Böylece başarılı örgütlenme teşvik edilmiş olacaktır.

12. Tarımsal örgütlerin kuruluşunda kadınlara ve gençlere teşvik edici yaklaşım sergilenmelidir.
13. Kırsal alanda yaşayan üretici kadınlar, Tarım ve Orman Bakanlığı bünyesinde "Tarımsal Kalkınma" kooperatifi, Ticaret Bakanlığı bünyesinde "Kadın Girişimi Üretim ve İşletme" kooperatifi kurabilmektedir. Ticaret Bakanlığı bünyesinde kadın kooperatifi tanımı yer almaktadır ve bu kooperatifler için hazırlanmış ana sözleşme bulunmaktadır. Tarım ve Orman Bakanlığında kooperatiflerin ortaklarının çoğunluğu kadınlardan oluşsa bile kadın kooperatifi tanımı bulunmamaktadır. Bu konuda bir kadın kooperatifi ile ilgili olarak tanımın ve mevzuatta düzenlemelerin yapılmasına ihtiyaç olup olmadığı konusu, cinsiyet ayrımını kabul etmeyen evrensel kooperatifçilik prensipleri açısından değerlendirilmelidir.

Finans ve Destekleme:

1. Tarımın ve kooperatiflerin finansmanını üstlenecek gelişmiş ülkelerdeki uygulamalara benzer bir tarım finansman kurumu kurulmalıdır. Bu tip ülkelerde çeşitli örnekleri olduğu gibi "kooperatifler tarafından kurulan tarım bankası" da alternatif olarak ele alınmalıdır. Bu bankanın, mevcut bütün örgütlerinin ortaklaşa katılımı ile kurulmasına dikkat edilmelidir.
2. Tarıma yapılan desteklerin, üretime ve üreticiye yansımaları aynı zamanda da tarımda örgütlenme bilincinin artması amacıyla üretici örgütleri (Ticaret Bakanlığı bünyesindeki kooperatifler de dahil olmak üzere) aracılığı ile yapılması sağlanmalıdır. Burada desteği sadece dağıtan değil, üretici örgüt sayesinde desteğin nasıl ve ne şekilde olacağını belirleyen ve hak eden çiftçiyi tespit eden bir sistem olmalıdır.
3. Desteklemeler, üretici örgütleri üzerinden sözleşmeli tarım modeliyle yapılmalı ve teşvik edilmelidir. Bu sayede kayıt dışı tarım faaliyetleri kayıt altına alınmış ve ürün planlamasına katkı sağlamış olacaktır.
4. Üretici örgütlerinin gerek teknik gerekse mali kapasitelerinin yükseltilmesi için desteklenmesi yararlı olacaktır. Devlet desteği özellikle kuruluş aşamasında verilmelidir.
5. Uzun vadeli kredilerin verildiği yatırım projelerine tekrar geri dönülmelidir. Örneğin, geçmişte uygulanan ve başarılı örnekleri olan Ortaklar Mülkiyetinde Kooperatif Projelerine benzer projeler günümüz şartlarına uygun olarak tekrar geliştirilerek kooperatif ve diğer üretici örgütleri projeleri için cazip şartlar ile sunulmalıdır. Burada devlet kural koyucu, destekleyici ve denetleyici olmalıdır.
6. Ziraat Bankasının Tarım Kredi Kooperatiflerine uyguladığı hazine destekli kredi imtiyazları, diğer tarımsal üretici örgütleri için de uygulanmalıdır.
7. Öz sermaye ve ekonomik katılım artırımı konusunda üye/ortaklara bilinç sağlanmalıdır. Sermayenin güçlendirilmesi ve yatırımların teşvik edilmesi için ortaklık payı ve sermaye oranında borçlanma limitleri arttırılmalıdır.

8. Dış kaynaklı projelerden faydalanabilmek için üst örgütlerde alt yapı (Proje Hazırlama ve Yürütme Ofisi) oluşturulmalıdır.
9. Desteklemelerden vergi kanuna aykırı şekilde yapılan vergi kesilmesi kaldırılmalıdır.
10. Kooperatiflerde yasada öngörülen sermayeye sınırlı faiz uygulaması ile zamanla ortakların ortaklık paylarının ve kooperatif sermayesinin artışı sağlanmalıdır.

Pazarlama:

1. Üretici örgütleri, ekonomik kuruluşlar olarak piyasaya girmeli, ürün alıp satarak piyasayı düzenlemeli, üreticiye ucuz girdi temin etmeli, soğuk hava depoları, ürün işleme ve paketleme tesisleri kurmalı, ürüne katma değer kazandırmalıdır. Kısacası üretimin yapıldığı yerlere entegre tesisler kurarak paketli ve ambalajlı, fiyatları yerinde tespit edilen ürünleri Avrupa'da olduğu gibi, tüketici fiyatlarını arttırmayacak şekilde piyasaya arz etmeleri gerekir.
2. Entegre proje yönetimi (üreticiden-tüketiciye tüm zincirleri kapsayacak şekilde ve çiftçinin ihtiyacı olan üretim girdilerini de üretebilecek şekilde) üretici örgütlerinin altyapı yatırımları ve ileri işleme teknolojileri ile donatılmaları yönünde kamu desteği sağlanmalıdır.
3. Üretim planlaması yapılarak sözleşmeli üretime geçilmelidir. Üretici örgütleri ile üye/ortak arasındaki sözleşmeli tarım-ticaret modeli uygulanmalıdır. Ekonominin planlı yürütülmesi kaynakların tahsisinin planlanmasını da kolaylaştıracaktır. AB'de bu durum Üretim ve Pazarlama Planı olarak adlandırılmaktadır.
4. Yerel yönetimlerce kooperatif ve birliklere semt pazarlarında ürün satma imkânı sağlanmalıdır. Hal sisteminde kooperatiflerin yer almasıyla birlikte kayıt dışılığın önüne geçecektir.
5. Rekabet gücü ve pazar payının artırılması için markalaşma ve pazarlamaya yönelik destek programları (teşvik, vergi muafiyeti, kota) oluşturulmalıdır.
6. Kadın ve Genç çiftçilere üretici örgütleri aracılığıyla pazarladıkları üretimleriyle orantılı sigorta priminde destek uygulanmalıdır.
7. Elektronik pazarlamayı geliştirici, bu konuda özellikle kadın kooperatiflerinin etkinleştirilmesine yönelik tedbirler alınmalıdır.
8. Tüketiciye aracısız satış olanağı sunan kooperatif marketler kurulmalıdır.
9. Yönetim ve Denetim:
10. Üretici örgütlerinin fonksiyonel olması, idari ve mali yönden güçlendirilmesi ve profesyonelce yönetilebilmesi için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.
11. Yönetiminde kadınların ağırlıkla yer aldığı üretici örgütlerine pozitif ayrımcılık uygulanmalıdır.
12. Üretici örgütlerinin cirosu belli bir büyüklüğün üstüne çıkarsa zorunlu olarak tarımla ilgili meslek mensubu olan bir kişi teknik müdür atanmalıdır. Teknik müdür ve yöneticilere sürekli zorunlu eğitimler verilmelidir.
13. Tarımsal örgütlerde denetimin özerkleştirilmesi, denetimin örgüt dışından yapılmasının sağlanması gerekmektedir.

14. Kooperatifçilikte gelişmiş ülkelerdeki denetim kooperatifleri gibi güvenilir, profesyonel, bağımsız denetim hizmetini verebilecek bir yapı oluşturulmalıdır. Bu yapıyı kooperatifler hatta diğer üretici örgütleri bir araya gelerek ortaklaşa oluşturabilirler.
15. Kooperatif merkez birliklerinde kooperatifleri denetleyecek mevcut teftiş birimleri yeterli düzeye çıkartılmalı, bu durumun diğer üretici örgütleri merkez birliklerinde de benzer olması için özel teşvik uygulanmalıdır.
16. Örgütlenme ile ilgili Bakanlıklarda denetim elemanı sayısı arttırılmalıdır.
17. Üretici örgütlerine ilişkin istatistik bilgilerin temin edilebileceği bir veri tabanı oluşturulmalıdır.
18. Kooperatif yönetici ve deneticileri için mesleki yeterlilik sertifikasyonunun alınması sağlanmalıdır.

Eğitim ve AR-GE:

1. Üretici örgütlerinin özellikle de kooperatifçiliğin temel unsuru eğitimidir. Kooperatifçilik mezunu elemanlarla, ziraat mühendisi ve veteriner hekimler gibi tarım teknik personelinin üretici örgütlerinde istihdamı ile ilgili yasal düzenleme yapılmalıdır.
2. Kooperatif ortakları ve çalışanlarının eğitimi için Tarım ve Orman, Sanayi ve Teknoloji, Ticaret ve Milli Eğitim Bakanlığı ile üniversiteler arasında koordinasyon sağlanarak sürekli ve kalıcı eğitim programları ve kooperatifçilik yayım projeleri uygulanmalıdır.
3. Yöneticilere ve idari çalışanlara belirli bir program dâhilinde sürekli eğitimler verilmelidir.
4. Tarımsal örgütlerin belirli büyüklüğe ulaşanların eğitim merkezi kurmalarının zorunlu olması düşünülmelidir.
5. Üretici üniversite ilişkileri geliştirilmelidir. Yayım hizmetleri sadece ekonomi bölümlerinde yapılandırılmamalı her bölümün ürettiği bilgiyi üreticilere ulaştıracak şekilde bir yeni görev tarifi üniversitelere verilmelidir.
6. Üniversitelerde kooperatifçilik ana bilim dalı geliştirilmeli ve MYO ve Ziraat, Veteriner, Su Ürünleri, Gıda Fakülteleri mezunlarının (tarım ekonomisi ve üretici örgütlenmesi ile ilgili eğitim alanlar öncelikli olmak kaydıyla) istihdamı kolaylaştırılmalıdır.
7. Dünyadaki ileri tarım teknolojilerindeki gelişmeler uydu görüntüleri verilerinin tarımsal mekanizasyon makinelerine aktarılması ile tarımsal mekanizasyon araçları akıllı çevreci, verimlilik sunan teknolojilere dönüşmüştür. Ülkemiz tarımsal üretimde global oyuncu olarak kalabilmek için bu teknolojileri üreticilerin hizmetine sunmak zorundadır. Kamu, özel sektör ve üniversitelerde bu konuda yapılan parça parça projeler bütünsel bir yaklaşım ile birleştirilmelidir.
8. Tarımda bilgi teknolojileri üzerine bir vizyon geliştirilmelidir. Gelişmiş ülkelerde bilişim teknolojileri tarımsal üretimin her aşamasında devreye girmiştir.
9. Tarımsal örgütlerin faaliyetleri ile ilgili kapsamlı bir etki analizi çalışması yapılması ve bölgesel olarak örgütlerin etkinliklerinin ölçülmesi yararlı olacaktır.

10. Kooperatif ve üretici örgütlenmesi alanında hizmet yürüten kamu kurumlarının örgütlenme konusunda çalışacak personeline yönelik kooperatifçilik ve üretici örgütlenmesi temel bilgisi, yaratıcı ve tecrübeye dayalı yetişkin eğitimi, girişimcilik, pazarlama gibi konuları içeren bir modül hazırlanarak eğitimcilerin eğitimi sertifika programı oluşturulmalıdır. Bu kapsamda üretici örgütleri kurulmadan önce ve kurulduktan sonra farklılaşan bilgi ihtiyaçları doğrultusunda eğitimlere yönelik ihtiyaç analizi çalışmaları yapılmalıdır.
11. Kooperatifler/üretici birlikleri ortaklarına verilecek eğitimler sadece ortağa yönelik olmamalı, “aile eğitimi” şeklinde planlanarak üretimde yer alan kadınların ve gençlerin de eğitim almaları sağlanmalıdır.

4.2. Strateji

Üretici örgütlenmesine ilişkin stratejiler belirlenmeden önce, sektörde yer alan bütün paydaşlar açısından üretici örgütlerine kimin niçin ihtiyacının olduğunun belirlenmesi yol gösterici olacaktır. Sektörde üretimden tüketime kadar çeşitli aşamalarda yer alan tarım komisyoncusu, tarım sanayicisi, tarımsal ürünleri işleyicisi, tarım ihracatçısı gibi paydaşlar sistemin vazgeçilmez birer parçasıdır. Tarımdan başka sektörlerde daha az riskle, daha fazla para kazanabilecekleri halde tarımda mücadele vermeye çalışmaktadırlar. Bu kişiler sektörden ayrılırsa sektör zora girer. Bu nedenle sektörde herkesin birbirini tamamladığı, birlikte kazanabildikleri, üretici örgütleri esaslı bir dayanışmaya herkesin ihtiyacı vardır. Bu açıdan sektörde bulunan paydaşların her birinin üretici örgütüne niçin ihtiyacı olduğu iyi tespit edilmelidir.

Bu açıdan sektörde yer alan bütün paydaşlar aşağıda başlıklar halinde ele alınmıştır:

1. Aracılar: Çiftçinin ürünü kapısından alıp, satış yerinde ilk satıcıya veren ve bu işten masraflar çıktıktan sonra en fazla %8 alıp, geri kalanı çiftçiye peşin ödeyen yani komisyonculuk yapan kabzımal, pazarlama yeteneği olmayan çiftçi açısından önemlidir. Sektörde işlerin devamlılığını sağlayan çarkın ilk dişlisi olarak kabul edilebilir. Genellikle piyasaya verdiği ürünün karşılığını peşin alamadığı için sürekli alacaklı olan bu kişilerin en büyük sorunu, pazara aynı malı, aynı fiyatla ve aynı kalitede sürekli sunamadığı için gelirinde bir istikrar olmamasıdır. Bu riski hizmet bedeline yansıtmaktadır. Halbuki pazarlama erbabı bu kişiler, bir üretici örgütünün “sözleşmeli satış elemanı” gibi çalışabilseler, hem çiftçi hem de kendileri daha kazançlı bir duruma geleceklerdir.
2. Sanayici: Bir tarımsal ürüne en yüksek değerini veren sanayicinin standart bir kalite ve fiyat ile malını piyasaya sürekli sunabilmesi gereklidir. Firma olarak devamlılığını sağlamak için ihtiyaç duyduğu ham tarım ürününü bu şekilde elde edemediği zaman daha pahalı ürüne ya da ithalata yönelmek zorunda kalmakta, dolayısıyla artan maliyet fiyatlara yansımaktadır. Plansızlık nedeniyle oluşan bu durum, binlerce çiftçi ile sözleşmeli tarım yapılarak çözülememektedir. Çözüm, üretici örgütleri üzerinden sözleşmeler yapıp, ihtiyacın önceden planlanarak üretilmesidir. Üretici örgütü üyelerinin üretimi, sanayicinin ihtiyacı olan ürüne göre, hasat zamanı ve miktarını fabrikadaki üretime göre ayarladıkları ama buna karşın belki de en önemlisi ürünün fiyatının üreticinin emeğinin tam karşılığı olarak en üst seviyede alınabileceği bir planlama, bütün tarafların kazancına olacaktır. AB’de üretim ve pazarlama planlaması denilen bu tip uygulamalar yetkilendirilmiş üretici örgütü tarafından yapılmaktadır. Ülkemiz de üretici örgütleri ile böyle faaliyetlerde bulunarak tarafların sorunlarını rahatlıkla çözebilir.

3. İhracatçı: Ülkemiz birçok tarım ürününün üretiminde dünya sıralamasında ilk 5 ile 10 arasında yer almasına rağmen, uluslararası tarım ticaretinde ilk 50'lere bile girememektedir. Bu durum ihracatçının, dış piyasaların talep ettiği kalitede ve standartta ürünü, istediği anda ve miktarda temin edememesinden kaynaklanmaktadır. İhracatçı dış ticarete rekabet edebileceği fiyatta ürünü ülke içinde bir defa bulabilse de bunun devamını aynı şekilde getirememektedir. Böyle olunca fiyat avantajı kaybedilmektedir. Aslında ülke içinde yeterli üretim kadar üretime rağmen yurt dışına satış gerçekleştirilememektedir. Çözüm yine üretici örgütleri ile yapılacak sözleşmeli üretim modelleri ile çözülebilecektir. Üretim sezonu öncesinden dünya piyasalarına yönelik üretim planlaması yapılarak Türk tarım ürünlerinin dünya piyasalarında çok daha iyi fiyatlarla satılması ve çiftçinin daha fazla kazanması sağlanabilecektir.
4. Tüketici: Tarımsal üretim devri bir ülkede tüketicinin en kaliteli gıdaya, en uygun fiyatla ulaşabilmesi en doğal hakkıdır. Ama gıda değer zinciri içinde yer alan paydaşlar arasındaki kopukluktan ve sevk-idare sorunlarından dolayı üreticiden tüketiciye kadar geçen süreçte fiyatlar ciddi oranda artmaktadır. Elbette değer zincirinin her halkasında artan değer karşılığında fiyat da artacaktır. Ama sistem içindeki riskler ve belirsizlikler nedeniyle bu artış olması gerekenden daha yüksek olmaktadır. Bu arada yine değer zincirindeki boşluklar nedeniyle zincirdeki halka sayısı artmakta ve bu durum tüketiciye yansıyan fiyatları olumsuz etkilemektedir. İşte bütün bu süreç içinde üretici örgütleri zincirin birçok halkasında doğrudan yer alarak hem kendi gelirlerini arttırabilir hem de fiyatları düşürebilir. Bu arada gelişmiş birçok ülkede örneği olduğu gibi üretici ve tüketici örgütlerinin tek bir örgüt gibi bir arada faaliyet gösterdikleri yapıların da artık ülkemizde oluşması gerekmektedir. Bu tip örgütlenme yaklaşımı sektördeki bütün paydaşların birlikte kazanmalarına imkân tanıyacaktır.
5. Devlet Kurumları ve Bu Kapsamda Tarım ve Orman Bakanlığı: Bir ülkenin tarımsal ürünler (gıda) ihtiyacı teminini güvence altına almak demek o ülkenin tam bağımsızlığını gıda açısından tehlikelere karşı korumak demektir. Bu nedenle, ülkenin ihtiyacı kadar ürünün teminini garanti altına almak sadece o ülkenin tarım bakanlığının görevi değil bütün devlet birimlerinin kendi imkânları dahilinde öncelikli görevidir. Tarım ve Orman Bakanlığının temel görevi, arz güvenliği, sağlık ve hijyen ile ilgili temel politikalarını uygulamak, stokları ve doğayı koruyabilmektir. Politikaları sahaya aktarabilmeye ve uygulamaları yaygınlaştırabilmeye çalışmak için taşra teşkilatının yanı sıra üretici örgütlerinin de desteğine olan ihtiyaç giderek artmaktadır. Üretici örgütleri kayıt, izleme, kontrol, denetim, koruma gibi görevleri daha ucuz, daha hızlı, daha güvenilir yapabilir, destekleri adil ve etkin dağıtabilir. Böylece Bakanlığın sektördeki yönetim görevi, karar alma süreçlerinde üretici örgütlerinin katılımıyla daha şeffaf hale gelecek ve politikaları daha sürdürülebilir olacaktır. Ayrıca Bakanlık piyasaya müdahalede dolaylı bir araç elde etmiş olacaktır. Bu arada ülkemizin tarım alanında AB uyumunu yapabilmek ve uluslararası taahhütlerini yerine getirebilmek için gelişmiş ülkelerde olduğu gibi üretici örgütleri ile iş birliği içinde çalışması gerekmektedir.
6. Üretici: Sektörde mevcut bütün sorunlarını çözebilmek için üretici örgütüne en fazla üretici kesiminin ihtiyacı olduğu söylenebilir. Üretici örgütleri çiftçinin üretimini, verimini dolayısıyla da gelirini arttırırlar. Yeni iş imkânları ile çocuklarına istihdam olanağı sağlarlar. Pazarda da girişimci olmasını sağlayarak, ailesinin refah düzeyini arttırırlar. Ekimden önce ne ekeceği ve ne kazanacağı bilgisini verirler. Çiftçinin gelecek kaygısını azaltırlar. Kırsal kesimin sorunlarını duyurur ve çareler ararlar. Böylece kırsal alanda yaşam düzeyini yükseltirler. Kente göçü önlemelerinin yanı sıra tarımın gençleşmesi için fırsatlar yaratırlar. Yani ticari bir şirketten öte çiftçinin sosyal hayatına değer katarlar.

Üretici örgütlerin ortaklarına sağlayabileceği faydaları, ekonomik veya sosyal/mesleki içerikli işler olarak ikiye ayırırsak, örnekler daha anlaşılabilir hale gelecektir.

Üretici örgütlerinin ortaklarına ekonomik açıdan fayda sağlayacağı faaliyetler, üretim öncesinden tüketicinin memnuniyetine doğru sırasıyla aşağıda ele alınmıştır:

1. Çiftçi daha üretime başlamadan önce üretim maliyetlerini düşürebilecek birtakım tedbirleri üretici örgütü sayesinde alabilir. Bunların başında ülkemizde çok yaygın olarak görülen girdi temini konusu gelmektedir. Özellikle son günlerde döviz artışına bağlı olarak girdi fiyatlarındaki artışa karşı çiftçinin en önemli destekçisi üretici örgütü olmuştur. Üretici örgütleri büyük miktarda toplu alımlarla ya da kendi girişimleriyle kurdukları tesislerle ortaklarına piyasadaki daha ucuz ve uzun vadeli geri ödemeli girdi temin edebilmektedirler.
2. Üretim esnasında üretici örgütleri verimliliği arttırıcı tedbirler olarak çiftçinin birim alandan elde edeceği üretimi ve dolayısıyla geliri arttırabilirler. Örneğin: daha çok üretebilmek için üretim alanlarını birleştirerek büyütebilecek faaliyetlerde bulunabilirler. Bu konuda yapılabilecek en kârlı iş üretici örgütleri üzerinden arazi toplulaştırma faaliyetinin gerçekleştirilmesidir. Arazi toplulaştırması işi kâr amaçlı bir yatırım olmayıp, mülkiyet devrini ve uygulamada eşitlik ve adaleti gerektirdiği için üçüncü sektör olarak kabul edilen üretici örgütleri tarafından yürütülmelidir. Buna benzer şekilde arazi bankacılığı ile ilgili uygulamalar da yine üretici örgütleri aracılığı ile daha sağlıklı ve şeffaf yapılabilir. Üretimde optimizasyonu sağlamak için sadece arazinin değil, üretim araçlarının da birlikte kullanılması sağlanabilir. Herkesin çok iyi bildiği ve hep tavsiye ettiği ama bir türlü uygulayamadığı ortak makine parkı işletmeciliği, üretici örgütleri bünyesinde adil ve bütün tarafların kabul edebileceği şekilde hayata geçirilebilir. Bunlara ilaveten üretimi arttırabilmek için çiftçinin verim arttırıcı modern üretim tekniklerini ve donanımlarını kullanabilmesi gerekmektedir. Özellikle akıllı tarım denilen sistemler ile üretim çok daha kolay kontrol edilebilmekte ve tedbirler daha erken alınabilmektedir. Fakat bu sistemler bir çiftçinin tek başına alabileceği kadar ucuz ve kendi kendine kullanabileceği kadar basit değildir. Üstelik piyasada bir sürü firma, kendi ürününün en iyi olduğunu iddia ederek malını satmaya çalışmaktadır. Bütün bu şartlara karşı çiftçiye doğru tercih yaptıracak, teknik destek ve danışmanlık verecek, toplu uygulamalar ile pahalı sistemlerin yaygın olarak kullanımını sağlayabilecek en önemli araç üretici örgütleridir.
3. Çiftçinin ürettiği az miktardaki ürünü, piyasada pazarlık gücü olmadan tek başına satmaya kalkması, hak ettiği kazancı düşürmektedir. Artık çiftçinin malını bir araya getirip tek elden birçok alıcıya satması gerekmektedir. Tek çatı altında birleşen ürün, üretici örgütleri tarafından işletilen mezarlar sayesinde daha iyi fiyatla satılabilir ve çiftçinin emeğinin karşılığını alması sağlanabilir.
4. Ürünün fiyatla garantili satışı ile ilgili daha ileri uygulama ise sözleşmeli satıştır. Ülkemizde birçok üründe sözleşmeli üretim yapılıyorsa da taraflar, özellikle de çiftçi uygulamadan pek memnun değildir. Mevcut sorunların çözümü ve sözleşmelerin denk taraflar arasında yapılabilmesi, üretici örgütlerinin çiftçi adına devreye girmesi ile çözülebilir. Üretici örgütü sorumluluğunda “sözleşmeli üretim ile toplu satım” yapmak, ortakların ürününü daha iyi fiyatla satabilmek için alıcılar ile pazarlık yapabilmek, alıcılara da daha kaliteli ürüne, zamanında ve iyi fiyatla ulaşabilmek imkânı vermektedir.

5. Buraya kadar sadece üretim ve ham ürünün satışı ile ilgili ilk aşama ele alınmıştır. Asıl kazanç ise basit işlemler yaparak ürünün değerini birkaç misli arttırma ile sağlanmaktadır. Ama aşağıda sıralanan en basit işlem bile tek başına, bir çiftçi için gerçekleştirilemeyecek kadar pahalı ve zor işlerdir. Bu nedenle üretici örgütleri ortaklarının ürününün katma değerini arttırmak amacıyla, aşağıdaki girişimlerde bulunabilirler:

- İşleyerek satabilmek için işletmeler kurmak.
- Ambalaj, paket yaparak satabilmek için atölyeler kurmak.
- Depolayıp fiyat iyi iken satabilmek için lisanslı depoculuk işletmesi kurmak.
- Nakliyesini yaptıktan sonra satabilmek için lojistik işini yapmak.
- Sertifikalı üretim yaparak satabilmek için altyapı oluşturmak.
- Coğrafi işaretleri kullanarak satabilmek için gerekli şartları sağlamak.
- Marka oluşturarak satabilmek için firma tipi girişimde bulunmak.

İşte bu girişimlerin birini ya da birkaçını başarabilen üretici örgütleri, piyasada gerçekten ortaklarına kazandıran işler yapan kuruluşlar hâline gelmektedirler. Burada dikkat çekici olan husus, bu girişimlerin hiçbirinin çok büyük yatırım ve işletme finansmanına ihtiyaç duymamalarıdır. Üstelik bu girişimleri desteklemeye çalışan ve neredeyse %50'sini hibe olarak verebilmek için büyük gayret gösteren birçok kurum bulunmaktadır.

6. Bu aşamaya gelebilmek ve bundan sonra da işleri yürütebilmek için planlama yapabilmek gerekmektedir. Bu önemli sorumluluğun kamu yararı gözetilerek gerçekleştirilebileceği tek yer üretici örgütlerdir. Neyi, ne zaman, nerede, ne kadar, ne kalitede, ne standartta, en az maliyetle, nasıl üretebilirim ve sonrasında bunu kime, en iyi fiyatla, nasıl satabilirim sorularına cevap bulmak için ortaklarına danışmanlık hizmeti vermek ve “üretim ve pazarlama planı” hazırlamak ancak üretici örgütleri sayesinde yapılabilir.

7. Üretim ve pazarlama planı yapabilen üretici örgütleri, piyasayı fiyat açısından yönlendirebilecek kadar yeterli miktar ve kalitede ürünü pazarlayabilirler. Böylece piyasada rekabet avantajı yakalamak için değer zincirinde yer alacak sürdürülebilir girişimcilik faaliyetlerini destekleyebilirler. Bu kapsamda gelir getirici faaliyetlerde bulunabilirler. Örneğin: bitkisel, hayvansal, su ürünleri ve ormancılık ürünleri, kırsal turizm ve el sanatları alanlarında işletmeler kurabilir ya da kurulmuş olan işletmelere iştirak edebilirler.

8. “Müteselsil ortaklık imkânlarını” kullanılabilmek ve fon kaynaklarından, sektörel desteklerden ve kredilerden faydalanabilmek için mutlaka bir proje yapabilmek gerekmektedir. Bu amaçla üretici örgütlerinin bünyesinde “proje ofisi” oluşturulmalı ve profesyonel yönetici çalıştırılmalıdır.

Üretici örgütleri, çiftçinin sosyal ve mesleki konularda da en önemli yardımcısı ve destekleyicisidir. Bir üretici örgütü aşağıdaki hizmetleri ortaklarına en az maliyetle gerçekleştirip çoğunu piyasadaki ucuza verebilir.

1. Ortakların sosyal, kültürel ve hatta ulaşım konularındaki ihtiyaçlarına yönelik faaliyette bulunmak,
2. Bölgedeki üretime ilişkin mevcut kaynakları ve yerel imkânları hak sahipleri arasında adil olarak kullandırmak,

3. Sektörde sesini ilgililere duyurabilmek, temsil için lobi faaliyetinde bulunmak ve politikalarda belirleyici olmak,
4. Tanıtım, reklam yapabilmek, farkındalık faaliyetlerinde bulunmak,
5. Üretim ve pazarlama konularında yol gösterici olabilmek için kongre, çalıştay, eğitim düzenlemek, festival, fuar, sergi gibi sosyal etkinlikler yapmak,
6. Kadın ve gençlere yönelik sosyal-kültürel etkinlikler düzenlemek.

Bu ekonomik ya da sosyal içerikli konularda örneklerin sayısı daha da arttırılabilir. Bunların sadece biri bile üreticinin sosyal hayatını ve ekonomik refahını yükseltmek için önemli bir adım olacaktır. Kaldı ki birçoğu kombine bir şekilde yapılabilir.

Kısacası, sektörde yer alan bütün paydaşların öncelikle kendi aralarında karşılıklı güven ortamının tesisi ve her birinin işlerini daha kolay, daha hızlı ve daha az maliyetle yapabilmesi için mutlak surette üretici örgütlerine ihtiyacı vardır. Aşağıdaki oluşturulan strateji sektörde yer alan bütün paydaşlarının sorunlarının çözümünde altın bir anahtar gibi üretici örgütlerinin nasıl kullanılabileceğine ilişkin ana yol haritası olacaktır.

Üretici Örgütlenmesi Ulusal Stratejisi:

Üretici örgütleri bilimsel standart yapılara göre gruplandırılmalı, gerekli dönüşüm yapılmalıdır: Üretici örgütleri dünyada kabul gördüğü gibi, ekonomik örgütler, mesleki örgütler ve sosyal amaçlı örgütler olmak üzere, ayırım yapılmalı ve her birim kendi yapısı içerisinde değerlendirilmelidir. Bu çerçevede üretici birlikleri ve ıslah amaçlı yetiştirici birliklerinin bütün dünyada genel kabul görmüş prensiplere uygun bir şekilde daha da güçlendirilmesi için alınması gereken tedbirler Şûra kapsamında konunun tarafları arasında tartışılmalıdır. Burada hiçbir üretici birliğinin kapanmasından ve dikey yapılanmadaki mevcut merkez birliklerinin statülerinin değişmesinden kesinlikle bahsedilmemektedir. Piyasada güçlü olduklarını ve başarılı işler yaptıklarını iddia eden üretici örgütleri için kendileri ispatlama adına güzel bir fırsat oluşmaktadır. En iyi hizmeti veren varlığını sürdürmeye devam edecektir. Bu hizmet rekabeti sorunların çözümüne katkı sağlayacaktır.

Kooperatif tabanlı Tarım Bankası kurulmalıdır: Üretici örgütlerinin etkin olabilmesi için finansal yapısının kuvvetli olması gerekmektedir. Ülkenin her tarafında yaygın olarak bulunan, güçlü bir yapıya sahip olan Tarım Kredi Kooperatiflerinin 1581 sayılı Kanun'a dayanarak BDDK onayı için gerekli altyapı oluşturulmalı ve bir Kooperatifler Bankası kurulmalıdır. Tüm diğer üretici örgütlerinin de bu yapı içerisinde sermayedar olması ve karar verici konumda yer almaları sağlanmalıdır. Böylece finansal anlamda gerektiğinde üreticilerden mevduat toplama ve kredi kullandırma konularında kendilerinin sahip olduğu ve karar verdiği güçlü bir finansal yapı oluşturulacaktır.

Desteklemeler, sözleşmeli üretimi, üretim ve pazarlama planına göre yapabilen üretici örgütleri tarafından verilmelidir: Devlet desteklemelerinin tarımsal politikalar doğrultusunda daha etkili olarak üreticilere ulaşması ve ülke ihtiyaçlarının doğru yollardan karşılanabilmesi için havza bazında üretim planlaması yapılmalıdır. Bunun için hem iç hem de dış piyasaların talep ettiği miktar, kalite ve standartta ürün, talep edildiği tarihte en avantajlı fiyatla üretilebilmelidir. Bunun için üretim öncesinde

girdi temininden, depolama ve nakliyeye kadar değer zincirinin birçok aşamasında tedbirler alınıp, üretim planlamaları yapılmalıdır. AB’de Üretim ve Pazarlama Planı denilen bu düzenleme, AB Komisyonu tarafından belirlenen kriterleri aşabilenlere verilen yetkiyi alabilen örgütler tarafından yapılmaktadır. Bir tür akreditasyon olarak kabul edilebilecek bu uygulama ile tarımdan sorumlu bakanlık aslında kendine sahada işlerini yaptırabilecek bir muhatap örgüt kurmaktadır. AB’de Üretici Örgütü (Producer Organisation) olarak adlandırılan bu muhatap örgüt, genellikle bölgede bulunan kooperatiflerin kriterleri birlikte karşılayabilmek için bir araya gelerek oluşmaktadır. Ülkemizde havzalar bazında belirlenen kriterleri geçebilen üretici örgütlerini, Bakanlık Muhatap Örgütü olarak akredite etmeli ve destekleme politikaları doğrultusunda yetki devri yapması gerekmektedir. Bu yetkiyi alan muhatap örgütlerin temel olarak 2 hizmeti birlikte verme zorunluluğu olmalıdır. Bunlardan ilki Üretim ve Pazarlama Planı yapmaktır. İkincisi ise pazarlama planının yapılabilmesi için Sözleşmeli Üretim yapmaktır. Ülkemizdeki sözleşmeli üretim uygulamalarının iyi işlemiyor olmasının esas nedenleri, üretici örgütleri devreye yeterince girmediği için üreticinin zayıf kalması ve sistemin tıkandığı yerde kolaylaştırıcı rol alacak finansal kaynağının olmamasıdır. İşte tam bu noktada üretici örgütü üzerinden sözleşmeli üretim yapan, üretimi pazara göre planlayabilmek için 5 yıllık üretim ve pazarlama planı yapan muhatap örgütlere prim ve kırsal kalkınma destekleri ve sanayicilere ise kredi ve yine kırsal kalkınma destekleri verilerek finans problemi çözülebilir. Bu durum aslında verilen desteklerin en doğru şekilde kullanılmasını sağlayacaktır. Sözleşmeli üretimi, üretim ve pazarlama planına göre yapan üretici örgütlerinin desteklemelerde belirleyici şekilde rol alması, bu örgütlerin sahada etkinliğini ve itibarını da arttıracaktır. Bu durum üretici örgütünün bulunduğu bölgede çiftçinin ve aynı zamanda diğer sektör paydaşlarının hem ekonomik hem de sosyal yönden en büyük güvencesi haline gelmesine neden olacaktır. Bu model aşağıdaki şemada kısaca özetlenmeye çalışılmıştır.

Şekil 2. Üretici örgütleri Üzerinden Destekleme Modeli

Uzun vadeli kredilerin verildiği yatırım projelerine tekrar geri dönülmelidir: Üretici Örgütleri sadece üretim ve girdi tedariki konusunda aracılık yapmamalıdır. Artık üretici örgütlerinin, ürünün değerini arttıran işletmecilik yapılarının güçlendirilmesi gerekmektedir. Geçmişte uygulanan ve başarılı örnekleri olan Ortaklar Mülkiyetinde Kooperatif Projelerine benzer projeler günümüz şartlarına uygun olarak tekrar geliştirilerek bütün üretici örgütlerini kapsayacak şekilde cazip şartlar ile sunulmalıdır. Burada devlet kural koyucu, destekleyici ve denetleyici olmalıdır.

Denetim kuruluşu oluşturulmalıdır: Gelişmiş ülkelerdeki denetim kooperatifleri gibi güvenilir, profesyonel, bağımsız denetim hizmetini verebilecek bir yapı oluşturulmalıdır. Bu yapı kooperatiflerin yanı sıra diğer bütün üretici örgütlerinin bir araya gelmesiyle ortaklaşa oluşturulmalıdır. Kooperatif yönetici ve denetçileri için mesleki yeterlilik sertifikasyonunun alınması sağlanmalıdır. Denetim elemanı sayısı yeterli düzeye getirilmelidir. Kooperatif merkez birliklerinde kooperatifleri denetlemesi gereken mevcut teftiş birimlerinin yeterli düzeye çıkartılması ve bu durumun diğer üretici örgütleri merkez birliklerinde de benzer şekilde uygulanması için özel teşvik uygulanmalıdır. Üretici örgütlerinde özellikle mali bilgi ve deneyimden yoksun kooperatif yönetici ve ortaklarına yol göstermek, aydınlatmak ve çalışmalarına yardımcı olmak, kamu yararını korumak, ortaklık ödentilerinin ve kullanılan kredilerin yerli yerinde kullanılıp kullanılmadığını saptamak, taahhütlerin yerine getirilip getirilmediğini, getirilmemişse nedenlerini incelemek ve sorumluları tespit etmek açısından denetim son derece önemlidir. Bu nedenle öncelikle üretici örgütü denetimlerini yapacak eleman yetiştirmek için eğitimler gerçekleştirilmelidir. Daha sonra da yukarıda belirttiği şekilde üretici örgütleri ve üst birlikleri tarafından mümkünse devletin desteği olmadan bağımsız denetim kuruluşları oluşturulmalıdır.

Üretici örgütleri eğitim ve AR-GE hizmeti vermelidir: Çiftçiliğin mesleki standartları belirlenip, belli bir plan dahilinde zamana yayılarak eğitimler örgütlerce yapılmalıdır. Yöneticilere, üye/ortaklara ve teknik personele düzenli eğitimler verilmelidir. Bu kapsamda geleceğe yönelik sağlıklı ve sürdürülebilir bir altyapının oluşturulabilmesi bakımından defter tutma, vergiler, mali yönetim, sosyal güvenlik, iş güvenliği ve ilgili yasaların takibi gibi konularda eğitim alanlara uygulamada teşvik ve indirimler verilmesi düşünülmelidir. “Proje ofisleri” kurularak proje hazırlama, başvuruda bulunma ve uygulama eğitimleri verilmelidir. Özellikle kredi ve desteklemelerden yararlanmada bu eğitimler dikkate alınmalıdır. Tarım Danışmanlığı Sistemi yine bu şekilde verilen desteklemeler kapsamında ele alınarak, üretici örgütlerinin teknik danışmanlık gereksinimleri teknik elemanlarca (ziraat, gıda ve su ürünleri mühendisleri ile veterinerler gibi) karşılanmalıdır. Ürünlerinin piyasada katma değerini arttıracak üretim, işleme, değerlendirme, pazarlama ve bilgi teknolojileri kullanımı gibi konularda araştırma ve geliştirme faaliyetinde bulunan üretici örgütlerine teşvik edici mahiyette özel destekler verilmelidir.

Kadın ve genç çiftçilerin ve girişimcilerin örgütlenmesi teşvik edilmelidir: Genellikle çiftçilik meslek olarak kabul edilmemekte babadan oğula geçen bir yapı zamanla göçler nedeniyle bozulmakta, etkin ve verimli tarım yapılmamaktadır. Üretici örgütleri aracılığıyla kadınların ve gençlerin sosyal, ekonomik, kültürel alanda güçlü olması sağlanarak kalkınma süreçlerine de katkı sağlanmış olacaktır. Çiftçiliği özendirmek, köylerin ve kırsal kesimin boşalmasını önlemek ve istihdam yaratmak açısından, kadın ve gençlerin ortak ve üye olduğu üretici örgütlerine belirli kotalara ulaştıklarında özel destekler verilmelidir.

Tarım ve Orman Bakanlığı bünyesinde teşkilatlanma ile ilgili genel müdürlük kurulmalıdır: Tarımsal üretici örgütlenmesinden sorumlu yapılanmada birçok bakanlık rol almakta, bu çok başlılık ve dağınıklık birçok karmaşaya neden olmaktadır. Tarımda üretici örgütlenmesine yönelik kamu tarafında uzun dönemli ortak bir politikanın ortaya konulabilmesi, diğer Bakanlıklar veya kuruluşlar tarafından üretici örgütlenmesini yakından ilgilendiren düzenlemelerde Tarım ve Orman Bakanlığının etkin rol oynaması ve bu Bakanlık bünyesinde yeterli düzeyde üst idari bir yapının oluşturulması gerekmektedir. Bu idari yapı altında destekleme, denetim, istatistiki veri toplama, kırsal kalkınma gibi hizmetler birbiriyle ilişkili bir bütün hâlinde yürütülmelidir.

5. DEĞERLENDİRME

Ülkemizde tarım sektöründe modern teknik ve yöntemlerin kullanılmadığı, ulaşılamayan kaynak olduğu söylenilemez. Esas sorun üretimde optimal verimin sağlanamaması, üretilen ürünlerin gerçek değeri üzerinden pazarlanamaması ve özellikle piyasa şartlarını gözetemeyen bir üretim planlamasının yapılamamasıdır. Birbirini etkileyen bütün bu olumsuz koşullar öncelikle üreticiyi etkilemektedir. Sektörün ilk basamağındaki sorun, sofraya kadar birçok aşamada yaşanan yapısal bütün sorunları zorlaştırmakta hatta çıkmaza sokmaktadır. Bu nedenle üreticinin piyasada rekabet edebilecek şekilde varlığını sürdürebileceği güçte olması gerekmektedir. Üreticinin hem ekonomik hem de sosyal yönden tek başına bu güce ulaşabilmesinin imkânsız olduğu düşünülürse, etkin bir üretici örgütlenmesinin sektördeki sorunların tamamının temel başlangıç noktası olduğu söylenebilir. Ülkemizde, tarımsal üretimin piyasanın talepleri doğrultusunda planlamasını yapabilecek, AB ortak piyasa düzenleri benzeri sistemleri uygulayabilecek üretici örgütlerine duyulan ihtiyaç her geçen gün daha da artmaktadır.

Tarımda değer zinciri, gıdanın üretim öncesinden tüketiciye ulaşıncaya kadar geçirdiği süreçtir. Bu süreçte gıdanın değerinin arttığı her bir aşama zincirin halkaları olarak kabul edilebilir. Bu halka sayısı ne kadar artarsa gıdanın değeri, dolayısıyla da fiyatı artacaktır. Burada tüketici açısından ürünün değerinin artışı iyi, buna karşın fiyatın artışı ise kötü bir durumdur. Olağan olarak, herkes kaliteli ve standartlara uygun yani değeri yüksek gıdayı en ucuza almak ister. Ama burada gıdaya değer katan üretilmesi, toplanması, işlenmesi, paketlenmesi, nakledilmesi gibi her aşamada bir emek verilmekte ve masraf yapılmaktadır. Bu işten geçimini sağlayanların da verdikleri hizmet karşılığında hak ettikleri geliri almaları gerektirmektedir. Bu karşılıklı çıkar dengelerinin korunması çok önemlidir. Değer zincirinin uzadığı piyasalarda aktörler arasında çoğu zaman bu denge güçlü lehinedir. İşte gündemde sürekli yer alan, üretici ile tüketici arasındaki aşırı fiyat farkına ilişkin şikâyet buradan çıkmaktadır.

Tarım piyasalarında gıda değer zincirinin ilk halkası üreticidir. Bir sonraki halkada tedarikçiler, komisyoncular, aracılar, tüccarlar gelir. Bunları tarım sanayicileri, işleyicileri ve ihracatçıları takip eder. Bunlardan sonra ticari kâr kısmının en üst seviyeye çıktığı zincir marketler ve perakendeciler karşımıza çıkmaktadır. Zincirin son halkası doğal olarak tüketicilerdir.

Şekil 3. Tarımda değer zinciri

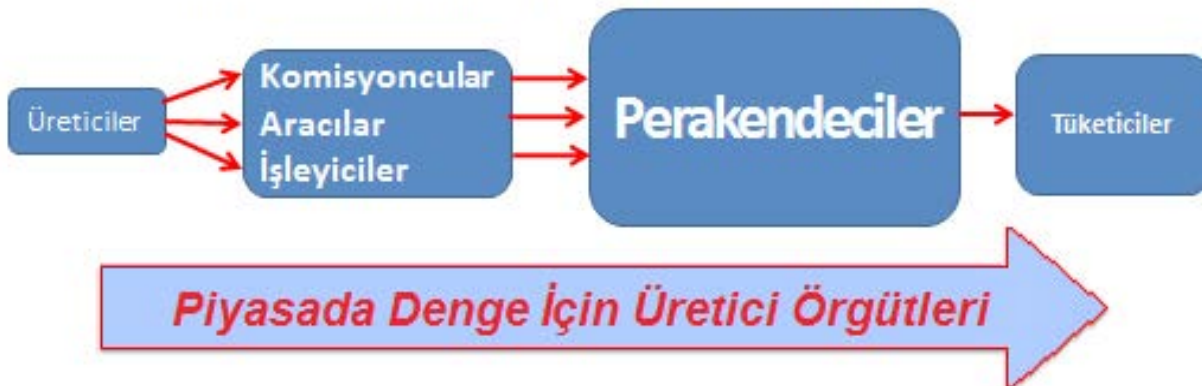

Görüldüğü üzere, tarım piyasalarında üreticiden tüketiciye kadar birçok ara kademe devreye girmektedir. Her basamakta değer artmakta ve bunun bir fiyatı olmaktadır. Üretilen toplam değer sonunda elde edilen toplam gelirin paylaşımında en küçük pay şekilde görüldüğü üzere üreticiye kalmaktadır. Toplam gelirden alınan pay tüketiciye doğru gittikçe artmaktadır. Çiftçinin özellikle de küçük aile çiftçisinin tek başına bu sistem içinde hak ettiği geliri kazanabilmesi zordur. Piyasada uygun fiyatı bulabilmeleri, üretimlerini yönlendirebilmeleri, standartlara uyabilmeleri ve alıcılar karşısında güçlü olabilmeleri için kendi örgütleri altında birleşmek, sürekli devinim ve değişim içinde bulunmak zorundadırlar. Üretici örgütleri, üreticinin piyasada rekabet gücünü artırıcı ve pazar imkânlarını geliştirici bir güce sahiptir. Üretici örgütleri piyasada pazarlama, nakliye, paketlenme, işleme gibi faaliyetlerde bulunursa; üreticinin oluşan değerden aldığı payı kendiliğinden artacaktır. Hatta ucuz girdi ve finans tedarik ederek, üretimi talebe göre planlayarak, işleyerek, depolayarak, sözleşmeler yaparak, gerektiğinde piyasalara müdahalelerde bulunarak ortağına piyasada rekabet şansı yaratacak, yeni pazarlara ulaşabilmesini sağlayacaktır. Bu durumda üretici ile tüketici arasında yer alan birçok aracı tarafından verilen hizmet üretici örgütü tarafından daha hızlı ve ucuza yapılacağı için maliyetler ve tüketiciye yansıyan fiyatlar da azalacaktır.

Şekil 4. Küçük işletmelerin örgütleri aracılığıyla pazarda güçlenmesi

Küçük İşletmelerin Örgütleri Aracılığıyla Pazarda Güçlenmesi

Pazarda rol alan Aktörlerin Güçleri Denk değil....

Bu yaklaşımda üretici örgütü aslında sadece üreticinin değil, piyasadaki diğer paydaşların da sorunlarını çözmektedir. Örneğin: üretici örgütü ile birlikte çalışan kabzımal, sektörde devamlılığı korumaktadır. Üretici örgütü ile sözleşme yapan sanayici, ihtiyaç duyduğu kalite ve miktarda ham maddeyi dünya fiyatları ile rekabet edebilecek en uygun fiyatla temin edebilecektir. Benzer durum üretici örgütü ile sözleşme yapan ihracatçı için de geçerlidir. Dış piyasanın talep ettiği kalite ve standartta ürünü istediği anda ve miktarda temin etmektedir. Burada tüketicinin en kaliteli ürüne, her zaman, en uygun fiyatla ulaşabilmesini sağlanırken; tarımdan sorumlu bakanlığın politikalarını sahaya daha ucuz, daha hızlı, daha güvenilir aktarabilmesi için iyi fırsat yakalanmaktadır. Kısacası, sektörde yer alan bütün paydaşların işleri daha kolay ve hızlı yapılabilmesi için, karşılıklı güven ortamının tesisinde üretici örgütlerine ihtiyacı vardır. Avrupa Birliği'nde ve tarımda ileri gitmiş ülkelerde çiftçinin hakları bu yolla korunmaktadır.

Raporun hedefler kısmında derlenen bütün hedefler göz önüne alınarak oluşturulan Strateji kısmında verilen ana hedefler doğrultusunda eylem planları oluşturulmalıdır. Bunun için öncelikle üretici örgütleri, bilimsel standart yapıları göre gruplandırılmalı, gerekli dönüşüm yapılmalıdır. Kooperatif tabanlı bir tarım bankası bütün üretici örgütlerinin katılımıyla kurulmalıdır. Denetim ile ilgili güvenilir, profesyonel, bağımsız denetim hizmetini verebilecek bir yapı oluşturulmalıdır. Üretici örgütlerinde yöneticilere, üye/ortaklara ve teknik personele düzenli eğitimler verebilecek, "proje ofisleri" ile proje hazırlama, başvuruda bulunma ve uygulama gibi konularda yol gösterici olacak, AR-GE hizmeti verebilecek birimler oluşturulmalıdır. Kadın ve genç çiftçilerin örgütlenmesini teşvik etmek için kadın ve gençlerin ortak/üye olduğu üretici örgütlerine belirli kotalara ulaştıklarında özel destekler verilmelidir. Tarım ve Orman Bakanlığı bünyesinde teşkilatlanma ile ilgili genel müdürlük kurulmalıdır. Bu altyapı oluşturulduktan sonra desteklemelerin, sözleşmeli üretim yapabilen, üretim ve pazarlama planı oluşturabilen ve kayıt tutabilen üretici örgütleri tarafından verilmesine yönelik bir model geliştirilmelidir. Bu model temel alınarak uzun vadeli kredilerin verildiği yatırım projelerine tekrar geri dönülmelidir. Geçmişte uygulanan ve başarılı örnekleri olan Ortaklar Mülkiyetinde Kooperatif Projelerine benzer projelerin günümüz şartlarına uygun olarak tekrar geliştirilerek bütün üretici örgütlerini kapsayacak şekilde cazip şartlar ile sunulmalıdır. Burada devlet kural koyucu, destekleyici ve denetleyici olmalıdır. Geri kalan bütün konuların çözümü üreticiye kalmıştır. Örgütlenmenin kötüsü yoktur. Bir benzetme yapılırsa üretici örgütü, "çok fonksiyonlu çakı" gibidir. Uzman bir kişinin elinde hayat kurtaran bir alet olabilir. Eğer işe yaramıyorsa bunun sebebi kullanan kişidedir. Bu nedenle öncelikle üreticinin kendisinde farkındalık olmalı ve örgütüne sahip çıkmalıdır.